

RAADSBSLUIT

ZAAKNUMMER	BEHANDELEND AMBTENAAR	SECTOR	PORT. HOUDER
2095695	Peper, Marianne	MID-FIN	Mariska ten Heuw
ONDERWERP			
Nota investerings- en activeringsbeleid 2017			

DE RAAD VAN DE GEMEENTE HENGLO BESLUIT:

1. de Nota investerings- en activeringsbeleid 2017 vast te stellen;
2. de Nota Activabeleid van 21 februari 2012 in te trekken;
3. de dekkingreserve kapitaallasten in te stellen.

PUBLIEKSVRIENDELIJKE SAMENVATTING

Deze nota stelt de kaders rondom het investerings- en activeringsbeleid.

Door het gewijzigde Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is een actualisering van dit beleid noodzakelijk met ingang van het begrotingsjaar 2017. Daarom zal deze Nota investerings- en activeringsbeleid 2017 met terugwerkende kracht op 1 januari 2017 ingaan.

Het doel van deze nota is heldere kaders te scheppen voor het investerings- en activeringsbeleid van de gemeente Hengelo met ingang van het begrotingsjaar 2017. Het gaat om het (her)formuleren van beleid en de vastlegging van uniforme regels voor het activeren, waarderen en afschrijven van activa, het toerekenen van rente en de spelregels rondom investeringen.

DE GEMEENTERAAD VAN HENGLO,

DATUM

De griffier

De voorzitter

RAADSADVIES

ZAAKNUMMER	BEHANDELEND AMBTENAAR	SECTOR	PORT. HOUDER
2095695	Peper, Marianne	MID-FIN	Mariska ten Heuw
ONDERWERP			
Nota investerings- en activeringsbeleid 2017			

AANLEIDING, DOEL EN WAT GING ER AAN VOORAF

De nota stelt de kaders rondom het investerings- en activeringsbeleid.

Aanleiding

Door het gewijzigde Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is een actualisering van dit beleid noodzakelijk met ingang van het begrotingsjaar 2017. Daarom zal de Nota investerings- en activeringsbeleid 2017 met terugwerkende kracht op 1 januari 2017 ingaan. Deze nota vervangt de Nota Activabeleid, die op 21 februari 2012 is vastgesteld door uw gemeenteraad (zaaknummer 12G200019). Daarnaast zijn in deze nota nu ook de Spelregels voor investeringen geïntegreerd. In de raadsbrief van 4 februari 2014 (zaaknummer 1011060) bent u over deze spelregels geïnformeerd. Het leek ons nu het moment om deze regels in te bedden in de voorliggende nota. Dit om zo het beleid en de spelregels rondom investeringen in één integraal document vast te leggen. Door het integreren van de spelregels investeringen krijgt de gemeenteraad ook inzicht in de interne beheersmaatregelen rondom de investeringen.

Daarnaast is een actualisering van de Nota Activabeleid gewenst op basis van de Financiële Verordening. Hierin is bepaald dat minimaal eens per vijf jaar een herijking van de beleidsregels plaatsvindt inzake de afschrijving en de waardering van activa. Dit wordt ter vaststelling voorgelegd aan de raad.

Doel van de nota

Het doel van deze nota is heldere kaders te scheppen voor het investerings- en activeringsbeleid van de gemeente Hengelo met ingang van het begrotingsjaar 2017. Het gaat om het (her)formuleren van beleid en de vastlegging van uniforme regels voor het activeren, waarderen en afschrijven van activa, het toerekenen van rente en de spelregels rondom investeringen. Daarbij hebben wij ons te houden aan hogere wet- en regelgeving, zoals de Gemeentewet en het BBV.

Door de complexe financiële wet- en regelgeving ontkomen we er niet aan dat de nota vrij veel financieel technische informatie bevat. In dit raadsadvies worden de hoofdlijnen van het voorstel geschetst. De belangrijkste beslispunten uit de nota zijn te herkennen doordat er een kader om heen staat. Grotendeels is dit het continueren van bestaand beleid. De belangrijkste afwijkingen worden hieronder (in dit raadsadvies) kort toegelicht.

INHOUD VAN HET VOORSTEL

Gemeentewet

De Gemeentewet schrijft voor dat gemeenten een begroting, meerjarenraming, jaarrekening en jaarverslag maken en geven enkele vereisten waaraan de genoemde documenten dienen te voldoen. Artikel 186 van de Gemeentewet bepaalt dat de begroting, de begrotingswijzigingen, de meerjarenramingen, het jaarverslag en de jaarrekening, van provincies en gemeenten voldoen aan bij of krachtens algemene maatregel van bestuur te geven regels. Vanaf begrotingsjaar 2004 geldt hiervoor het BBV. Een geruime periode na de invoering vroegen diverse ontwikkelingen om een vernieuwing van het BBV. Dit is uitgemond in een wijzigingsbesluit BBV, dat in het Staatsblad op 17 maart 2016 is gepubliceerd. Grotendeels treedt dit besluit in werking met ingang van de begroting 2017. Over deze vernieuwingen is voor uw gemeenteraad een presentatie gehouden op 29 september 2016.

Daarnaast is in artikel 212 van de Gemeentewet bepaald dat de raad bij Verordening de uitgangspunten voor het financiële beleid, alsmede voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie vaststelt. Deze Verordening waarborgt dat aan de eisen van rechtmatigheid, verantwoording en controle wordt voldaan. De Verordening bevat in ieder geval regels voor waardering en afschrijving van activa.

Belangrijkste aanpassingen ten opzichte van de vorige nota activabeleid (2012):

1. Integreren spelregels investeringen
2. Het aanpassen van de beleidsregels n.a.v. het gewijzigde BBV

3. Actualiseren afschrijftermijnen
4. Instellen bestemmingsreserve kapitaallasten

1. *Integreren spelregels investeringen*

Zie aanleiding.

2. *Het gewijzigde BBV*

In de begroting 2017, die door uw raad in november 2016 is vastgesteld, is al ingegaan op de wijzigingen van het BBV. Hieronder worden nogmaals kort de 3 belangrijkste wijzigingen van het BBV in de activasfeer weergegeven.

1. Het activeren van investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut
De systematiek van activering en afschrijving wordt voor alle investeringen gelijk getrokken. Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut (bijv. bruggen, wegen) moeten, evenals investeringen met een economisch nut (bijv. gebouwen, automatisering), worden geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur worden afgeschreven. De vrije keuze om investeringen met een maatschappelijk nut wel of niet te activeren is komen te vervallen met ingang van het begrotingsjaar 2017. Hiermee wordt een betere vergelijkbaarheid van de lasten tussen de gemeenten beoogd. Voor de bestaande activa (gerealiseerde investeringen tot en met het boekjaar 2016) blijft het 'oude' activabeleid van kracht.
2. Activering investeringen: netto methode in geval van bijdragen van derden
In het kader van de uniformiteit, transparantie en vergelijkbaarheid tussen gemeenten is het netto activeren van bijdragen van derden verplicht gesteld. Dit houdt in dat eventuele bijdragen van derden in aftrek moeten worden gebracht op de activa (investering).
3. Het direct verrekenen van bijdragen uit reserves ten gunste van de investeringen is niet meer toegestaan
Met ingang van het begrotingsjaar 2017 is het niet meer toegestaan om direct reserves te verrekenen met het investeringskrediet (activa). Wel is het toegestaan om de kapitaallasten vanuit een reserve te voldoen.

In de hoofdstukken 3 en 4 'Activeren' en 'Waarderen' van de nota worden bovenstaande onderwerpen uitgebreid toegelicht.

3. *Actualiseren afschrijftermijnen*

De afschrijvingstermijnen zijn in samenspraak met de specialisten in de organisatie opnieuw beoordeeld. Er zijn een paar nieuwe items toegevoegd en bij enkele activa zijn de afschrijvingstermijnen in jaren aangepast. Hierbij gaat het veelal om een bandbreedte qua afschrijvingstermijn per soort actief, om zo flexibiliteit te kunnen bewerkstelligen bij nieuwe investeringsaanvragen. Uitgangspunt is dat bij nieuwe investeringsaanvragen de afschrijvingsduur maximaal gelijk is aan de technische levensduur van het betreffend actief. Zie ook bijlage 4.

4. *Instellen bestemmingsreserve kapitaallasten*

Het gewijzigde BBV leidt niet tot rigoureuze financiële gevolgen. Wel hebben we met ingang van 2017 te maken met een andere benadering voor de inzet van reserves. Waar voorheen (t/m boekjaar 2016) dit nog direct ten gunste van de investering/actief in de openbare ruimte met maatschappelijk nut mocht worden gebracht, mag met ingang van het begrotingsjaar 2017 de reserve alleen maar jaarlijks worden ingezet ter dekking van de kapitaallasten die voortvloeien uit de investering.

Bij investeringen die doorlopen vanuit 2016 met een dekking uit een bestemmingsreserve zal gebruik kunnen worden gemaakt van de nieuw in te stellen dekkingsreserve kapitaallasten. Het gereserveerde bedrag in deze nieuwe reserve wordt gebruikt voor de dekking van de jaarlijkse kapitaallasten, die voortvloeien uit de betreffende investeringen. In de praktijk betekent dit dat de reeds gereserveerde bedragen in een bestemmingsreserve worden overgeheveld naar de dekkingsreserve kapitaallasten. Over het saldo van deze reserve zal ook rente worden toegevoegd.

De begroting dient voor deze aanpassingen nog te worden gewijzigd na de instelling van deze reserve door uw raad. De extra rentelasten (€ 3.000 in 2017 en circa € 6.000 vanaf 2018) van deze specifieke overlopende investeringen van 2016 naar 2017 in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden

betrokken bij de 1e Beleidsrapportage 2017 en de Kadernota 2018-2021.

In hoofdstuk 7 en bijlage 7 van de nota wordt dit uitgebreid toegelicht.

Opbouw nota

In de nota worden in hoofdstuk 2 de belangrijkste spelregels rondom investeringen geschetst. Dit ter vervanging van de eerdere aan uw raad toegezonden 'spelregels investeringen'. Vervolgens wordt er in hoofdstuk 3 en 4 ingegaan op het activeren en waarderen van aangeschafte of vervaardigde zaken. In hoofdstuk 5 en 6 wordt ingegaan op de wet- en regelgeving rondom afschrijven en rente. Daarnaast wordt hier toegelicht hoe wij hier in onze begroting mee omgaan. Ook hier wordt het bestaande beleid vanuit de nota activabeleid 2012 gecontinueerd. In hoofdstuk 7, kapitaallasten, wordt ingegaan op de effecten van de nieuwe BBV regels op investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut.

In de bijlagen van de nota treft u informatie aan over de letterlijke teksten van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving (bijlage 1), de uitleg van de begrippen (bijlage 2), het renteschema (bijlage 3), de afschrijvingstermijnen (bijlage 4), format projectrapportages (bijlage 5), format meerjarig investeringsplan (bijlage 6) en 'Overlopende investeringen van 2016 naar 2017 (ten laste van de reserve) in de openbare ruimte met maatschappelijk nut' (bijlage 7).

BESPREEK- EN BESLISPUNTEN

Aan de raad wordt voorgesteld:

1. de Nota investerings- en activeringsbeleid 2017 vast te stellen;
2. de Nota Activabeleid van 21 februari 2012 in te trekken;
3. de dekkingsreserve kapitaallasten in te stellen.

FINANCIËLE ASPECTEN

Het activabeleid heeft een grote invloed op de vermogenspositie en de exploitatie van de gemeente. Een transparant activabeleid vormt een van de kaders voor het bepalen van de financiële positie en het financiële vermogen van de gemeente.

Bij de waarderingsgrondslagen gaat het om de waardebepaling van activa en de regels die daarvoor gelden. Het gaat hierbij om de waardering van balansposten (bezittingen), om een reëel beeld te krijgen van de vermogenspositie van de gemeente. Het BBV geeft strikte regels voor de waardering van activa. Hiermee wordt voorkomen dat financiële resultaten kunnen worden beïnvloed en anderzijds wordt bereikt dat financiële gegevens in de loop der tijd vergelijkbaar blijven.

De beleidsvrijheden van de gemeente, binnen de BBV-wet- en regelgeving, zijn op diverse plekken in de nota ingekaderd.

Een van de vrijheden is bijvoorbeeld het bepalen van de afschrijvingstermijnen voor de verschillende activa. Uitgangspunt is dat bij nieuwe investeringsaanvragen de afschrijvingsduur maximaal gelijk is aan de technische levensduur van het betreffend actief.

Het activabeleid zien we in de exploitatie terug in de vorm van kapitaallasten (rente en afschrijving). De kapitaallasten van investeringen vormen ongeveer 7,4% (€ 21,3 miljoen) van de primitieve begrotingsomzet 2017 (€ 286 miljoen).

Bij uitbreidings- en vervangingsinvesteringen passen we bij voorkeur de reguliere afschrijvings- en rentesystematiek toe. Na afloop van de gebruiksduur van het actief vallen de kapitaallasten vrij in de exploitatie en ontstaat er ruimte om een nieuwe vervangingsinvestering met bijbehorende kapitaallasten te ramen.

BIJLAGE(N)

Nota investerings- en activeringsbeleid 2017.

Dit raadsadvies is vastgesteld door het college van B & W van Hengelo.

GEMEENTE

Nota investerings- en activeringsbeleid

maart 2017

Inhoudsopgave

Pag.:

1.	Inleiding	3
2.	Investeren	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Aanleiding: waarom spelregels voor investeringen?	5
2.3	Toelichting op het begrip 'investeren'	6
2.3.1	Het begrip 'investeren'	6
2.3.2	Soorten investeringen	6
2.4	Uitgangspunten en spelregels investeringsbeleid	7
2.4.1.	Uitgangspunten	7
2.4.2	Bevoegdheden	8
2.5	Het proces investeringsbeleid	10
2.5.1	Planning en control	10
2.5.2	Vereisten ten aanzien van investeringsbesluiten	11
2.5.3	Realisatie van investeringen	12
3.	Activeren	13
3.1	Soorten vaste activa	13
3.2	Criteria voor het activeren van activa – ondergrens niet activeren	14
3.3	Onderscheid tussen investeringen en onderhoud	15
3.4	Soorten vlottende activa	15
4.	Waarderen	17
4.1	Waarderingsgrondslagen	17
4.2	BTW	18
4.3	Duurzame waardeverminderingen van vaste activa	18
4.4	Desinvesteringen activa	18
5.	Afschrijven	19
5.1	Inleiding	19
5.2	Methoden van afschrijven	19
5.3	Afschrijvingstermijnen	19
5.4	Aanvang moment van afschrijven	21
5.5	Componentenbenadering	21
6.	Rente	22
6.1	Inleiding	22
6.2	Afwijkende rente grondexploitaties	22
6.3	Renteomslag	22
6.4	Aanvang moment van rentetoerekening	23
7.	Kapitaallasten	24
7.1	Inleiding	24
7.2	Investeren in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	24
7.2.1	Nieuwe investeringsaanvragen met ingang van 2017	24
7.2.2	Lopende investeringen die van 2016 doorlopen in 2017	25
7.2.3	Instellen dekkingsreserve kapitaallasten	25
7.3	Nieuwe uitbreidingsinvesteringen in de Kadernota	25
Bijlagen:		26
1.	Wettelijk kader, regelgeving en achtergrondinformatie	27
2.	Begripsbepaling	31
3.	Renteschema	33
4.	Afschrijvingstermijnen	34
5.	Format projectrapportage	37
6.	Format meerjarig investeringsplan	41
7.	Overlopende investeringen van 2016 naar 2017 (ten laste van reserve) in de openbare ruimte met maatschappelijk nut	42

1. Inleiding

Aanleiding

Deze nota stelt de kaders rondom het investerings- en activeringsbeleid. Door het gewijzigde Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is een actualisering van dit beleid noodzakelijk met ingang van het begrotingsjaar 2017. Daarom zal deze Nota investerings- en activeringsbeleid 2017 met terugwerkende kracht op 1 januari 2017 ingaan. De nota vervangt de Nota Activabeleid, die op 21 februari 2012 is vastgesteld door uw gemeenteraad (zaaknummer 12G200019). Daarnaast zijn in deze nota nu ook de Spelregels voor investeringen geïntegreerd. In de raadsbrief van 4 februari 2014 (zaaknummer 1011060) bent u over deze spelregels geïnformeerd. Het leek ons nu het moment om deze regels in te bedden in de voorliggende nota. Dit om zo het beleid en de spelregels rondom investeringen in één integraal document vast te leggen. Door het integreren van de spelregels investeringen krijgt de gemeenteraad ook inzicht in de interne beheersmaatregelen rondom de investeringen. Daarnaast is een actualisering van de Nota Activabeleid gewenst op basis van de Financiële Verordening. Deze Verordening is op 22 oktober 2014 vastgesteld. Hierin is bepaald dat minimaal eens per vijf jaar een herijking van de beleidsregels plaatsvindt inzake de afschrijving en de waardering van activa. Dit wordt ter vaststelling voorgelegd aan de raad.

Doel van de nota

Het doel van deze nota is heldere kaders te scheppen voor het investerings- en activeringsbeleid van de gemeente Hengelo met ingang van het begrotingsjaar 2017. Het gaat om het (her)formuleren van beleid en de vastlegging van uniforme regels voor het activeren, waarderen en afschrijven van activa, het toerekenen van rente en de spelregels rondom investeringen.

Daarbij hebben wij ons te houden aan hogere wet- en regelgeving, zoals de Gemeentewet en het BBV.

Het gewijzigde BBV

De 3 belangrijkste wijzigingen van het BBV in de activasfeer zijn (volgens de Nota van toelichting op het Besluit):

1. Het activeren van investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut

De systematiek van activering en afschrijving wordt voor alle investeringen gelijk getrokken. Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut (wegen, bruggen, parken) moeten, evenals investeringen met een economisch nut, worden geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur worden afgeschreven. De vrije keuze om investeringen met een maatschappelijk nut wel of niet te activeren is komen te vervallen met ingang van het begrotingsjaar 2017. Hiermee wordt een betere vergelijkbaarheid van de lasten tussen de gemeenten beoogd. Voor de bestaande activa (gerealiseerde investeringen tot en met het boekjaar 2016) blijft het oude activabeleid van kracht.

2. Activering investeringen: netto methode in geval van bijdragen van derden

In het kader van de uniformiteit, transparantie en vergelijkbaarheid tussen gemeenten is het netto activeren van bijdragen van derden verplicht gesteld. Dit houdt in dat eventuele bijdragen van derden in aftrek moeten worden gebracht op de activa (investering).

3. Het direct verrekenen van bijdragen uit reserves ten gunste van de investeringen is niet meer toegestaan

Met ingang van het begrotingsjaar 2017 is het niet meer toegestaan om direct reserves te verrekenen met het investeringskrediet (activa).

In hoofdstukken 3 en 4 worden bovenstaande onderwerpen uitgebreid toegelicht.

Financiële Verordening

Daarnaast was een actualisering van de Nota Activabeleid gewenst op basis van de Financiële Verordening. In artikel 9, dat over Investerings gaat, wordt aangegeven dat:

1. Het college minimaal eens per vijf jaar (een herijking van) beleidsregels inzake investeringen vaststelt en stelt de raad hiervan in kennis.
2. Het college legt minimaal eens per vijf jaar (een herijking van) beleidsregels inzake afschrijving en waardering van activa ter vaststelling voor aan de raad. Daarin is opgenomen:
  - a. De duur van de afschrijving naar soort, die is vastgelegd in de afschrijvingstabel;
  - b. De wijze van afschrijven.

Daarnaast is in artikel 11, dat gaat over de Paragrafen, opgenomen dat de paragraaf Investerings op hoofdlijnen inzicht geeft in:

1. De planning en realisatie van voorgenomen investeringen;
2. De omvang en planning van de met de investeringen verband houdende kapitaallasten;
3. De relatie tussen de voorgenomen investeringen en de vastgestelde kredieten;
4. De financiële relatie tussen investeringen, kapitaallasten en de Beleidsbegroting.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 worden de belangrijkste spelregels rondom investeringen geschetst. Dit ter vervanging van de eerder genoemde 'spelregels investeringen'. Vervolgens wordt er in hoofdstuk 3 en 4 ingegaan op het activeren en waarderen van aangeschafte of vervaardigde zaken. In hoofdstuk 5 en 6 wordt ingegaan op de wet- en regelgeving rondom afschrijven en rente. Daarnaast wordt hier toegelicht hoe wij hier in onze begroting mee omgaan. Ook hier wordt het bestaande beleid vanuit de nota activabeleid 2012 gecontinueerd. In hoofdstuk 7, kapitaallasten, wordt ingegaan op de effecten van de nieuwe BBV regels op investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut.

In de bijlagen treft u informatie aan over de letterlijke teksten van de van toepassing zijnde wettelijk kader, regelgeving en achtergrondinformatie (bijlage 1), de uitleg van de begrippen (bijlage 2), het renteschema (bijlage 3), de afschrijvingstermijnen (bijlage 4), format projectrapportages (bijlage 5), format meerjarig investeringsplan (bijlage 6) en 'Overlopende investeringen van 2016 naar 2017 (ten laste van reserve) in de openbare ruimte met maatschappelijk nut' (bijlage 7).

2. Investeren

2.1 Inleiding

Een belangrijk onderdeel van de kader stellende rol van de gemeenteraad is de Beleidsbegroting. Een voornaam bestanddeel van de Beleidsbegroting betreft de investeringen.

Gemeenten investeren, bijvoorbeeld, in de wettelijke en noodzakelijke instandhoudingstaak (vervangingen in de openbare ruimte), in maatschappelijk vastgoed, in sociaal-culturele en maatschappelijke voorzieningen, in milieumaatregelen en in infrastructuur. Ook worden investeringen gedaan in de bedrijfsvoering van de gemeente, zoals huisvesting en automatisering. Een aparte categorie betreft de investeringen in de grondcomplexen.

De impact van de investeringen op de Beleidsbegroting en de bedrijfsvoering is groot. Investeringsleggen voor meerdere jaren een beslag op de schaarse begrotingsruimte, maar belangrijker nog, investeringen die niet het verwachte rendement leveren, hebben een negatieve impact op de begroting en de bedrijfsvoering, met een mogelijk aanvullende bezuinigingstaakstelling als bijkomend gevolg.

Daarom zijn de volgende aspecten bij besluitvorming van groot belang.

Keuzes: wel of niet investeren;
Prioriteren: investeren in alternatief A of alternatief B;
Fasering: op welke termijn moet worden geïnvesteerd of vervangen.

2.2 Aanleiding: waarom spelregels voor investeringen?

In 2014 waren er verschillende aanleidingen om de nota 'Spelregels investeringen' op te stellen. Hieronder de belangrijkste aanleidingen.

- De raad heeft de wens geuit meer inzicht en invloed te hebben op de aard en de totale omvang van de gemeentelijke investeringen met inbegrip van de grondcomplexen.
- De Hengelose rekenkamercommissie heeft een onderzoek gedaan naar 'Kwaliteitscriteria voor kredietaanvragen in de gemeente Hengelo' en hierover aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen zijn ook al in de eerdere nota *Spelregels investeringen* bij de raadsbrief van 4 februari 2014 (zaaknummer 1011060) opgenomen.
- De accountant heeft in het verleden in het kader van zijn controle op de jaarrekening, aanbevelingen gedaan om zowel de interne beheersing als de informatievoorziening over investeringen te verbeteren. Tevens is dit ook uit eigen onderzoek in het kader van artikel 213a van de Gemeentewet naar voren gekomen. De uitdaging is om de informatievoorziening over investeringen te verbeteren zonder dat dit tot bureaucratie leidt.

Al met al is het doel van deze 'spelregels' om de volgende ontwikkelingen mogelijk te maken:

- De kaderstelling voor integrale afweging en besluitvorming voor investeringen door de gemeenteraad. Een P&C-instrumentarium dat recht doet aan zowel de behoefte om de beheersing van de investeringen te verbeteren als aan de behoefte om de "wendbaarheid" van de organisatie te verbeteren.
- Een eenduidige beoordeling (toetsing, prioritering) van investeringen op zoveel mogelijk gekwantificeerde en geobjectiveerde criteria waardoor een verbeterd en vereenvoudigd en minder subjectief besluitvormingsproces gerealiseerd kan worden.

2.3 Toelichting op het begrip 'investeren'

2.3.1 Het begrip 'investeren'

Investeren is het vastleggen van vermogen in een object waarvan het nut zich over meerdere jaren uitstrekt (definitie BBV). In de regel worden deze objecten als bezitting/activum op de balans opgenomen. Door het doen van investeringen ontstaan dus meerjarige bezittingen, in vaktermen: 'activa'. Deze leiden tot lasten doordat de waarde van deze activa afnemen in de loop van de tijd. Deze 'afschrijvingslasten' zijn gebaseerd op het veronderstelde aantal jaren dat de bezitting nut genereert, de zogenaamde economische levensduur. Deze afnemende waarde van de investering wordt 'boekwaarde' genoemd. Als voorbeelden worden genoemd: een investering in een gebouw en een investering in ICT hardware.

Voorbeeld 1: Een **gemeentelijk gebouw** wordt gerealiseerd voor € 30 miljoen. De *uitgave* is € 30 miljoen (o.a. de inkomende facturen van de aannemer). Er wordt een bedrag van € 30 miljoen op de balans geactiveerd. De economische levensduur is 40 jaar. Veertig jaar lang neemt de waarde met € 750.000 (€ 30 miljoen/40 jaar) per jaar af. Deze waardedaling komt als afschrijvingslast ten laste van de exploitatie. De afschrijvingslasten zijn dus jaarlijks € 750.000. De boekwaarde is één jaar, na het jaar van in gebruik name van het gebouw, op het eind van het jaar € 29.250.000 (€ 30 miljoen -/- € 750.000); de boekwaarde is halverwege de looptijd van de economische levensduur (20 jaar) € 15 miljoen, etc.

Voorbeeld 2: Er wordt € 900.000 geïnvesteerd in **ICT hardware**. De *uitgave* is € 900.000 (de factuur van de ICT leverancier). Er wordt een bedrag van € 900.000 op de balans geactiveerd. De economische levensduur is 5 jaar. Vijf jaar lang neemt de waarde met € 180.000 (€ 900.000 / 5 jaar) per jaar af. Deze waardedaling komt als afschrijvingslasten ten laste van de exploitatie. Deze afschrijvingslasten zijn dus jaarlijks € 180.000. De boekwaarde is één jaar, na het jaar van in gebruik name van de hardware, op het eind van het jaar € 720.000 (€ 900.000 -/- € 180.000); de boekwaarde na 3 jaar afschrijving is € 360.000, etc.

Naast deze jaarlijkse afschrijvingslasten worden er ook rentelasten berekend over de boekwaarde. Hoe de renteberekening plaats vindt wordt toegelicht in hoofdstuk 6. De jaarlijkse afschrijvings- en rentelasten (kapitaallasten) uit de investeringen vormen samen met bijvoorbeeld de onderhoudslasten en verzekeringen de jaarlijkse exploitatielasten in de begroting en jaarrekening.

Verderop in deze nota worden de regels ten aanzien van waardering en afschrijving van investeringen verder toegelicht.

2.3.2 Soorten investeringen

Voor de investeringen wordt een onderscheid gemaakt in de volgende categorieën:

- *Nieuwe - of uitbreidingsinvesteringen.*
Dit zijn investeringen ten behoeve van de ontwikkeling van nieuwe activiteiten of uitbreiding van de huidige activiteiten. Bijvoorbeeld een nieuw schoolgebouw, de aanleg van een nieuw kunstgrasveld, het aanleggen van een nieuwe brug etc. Deze investeringen maken onderdeel uit van nieuw beleid. Voor de grondexploitaties geldt een apart regime. Zie de toelichting iets verder op.
- *Vervangingsinvesteringen.*
Dit zijn investeringen ten behoeve van de vervanging van een oud (bestaand) actief als gevolg van economische veroudering of slijtage. Bijvoorbeeld het vervangen van een cv-installatie, het vervangen van de toplaag van een kunstgrasveld, het vervangen van speeltoestellen. De afschrijvingslasten van deze investeringen zijn daarom opgenomen in de begroting. Dit betekent overigens niet dat alle investeringen zonder meer vervangen worden.
Zoals gebruikelijk worden de nieuwe vervangingsinvesteringen geïndexeerd. De toegepaste jaarlijkse index is opgebouwd uit de gemiddelde prijsindex van de afgelopen 10 jaren.

- *Levensduur verlengende investeringen.*

Dit zijn investeringen die worden gepleegd ten behoeve van een bestaand actief en expliciet leiden tot een substantiële levensduur-verlenging van het actief. Bijvoorbeeld de renovatie van het stadhuis, rioolrenovatie zoals het relinen van de riolering. Dit soort investeringen verschilt van onderhoud. Dit wordt uitgebreid toegelicht in paragraaf 3.3.

Voor de lasten van nieuwe - of uitbreidingsinvesteringen moet eerst ruimte in de begroting worden gevonden. Voor levensduur verlengende investeringen zal per investering moeten worden bekeken of aanvullende dekking moet worden gezocht. Is het actief net helemaal afgeschreven en vallen de kapitaallasten vrij of zijn er extra middelen nodig terwijl het actief nog niet helemaal is afgeschreven.

Bouwgrondexploitaties

Daarnaast zijn er de investeringen die de gemeente doet in bouwgrondexploitaties. Deze uitgaven moeten passen binnen de door de gemeenteraad vastgestelde kaders van een financieel sluitende grondexploitatie. De gemeenteraad geeft invulling aan de controlerende taak door vast te stellen dat de grondexploitatie een sluitend dekkingsverhaal heeft.

Exploitatieovereenkomsten

Tenslotte worden er ook exploitatieovereenkomsten gesloten, die als investering worden aangemerkt. Een exploitatieovereenkomst is een afspraak tussen de gemeente en project-ontwikkelaars, bouwondernemingen, woningcoöperaties of andere belanghebbenden. In de overeenkomst worden de kosten geregeld voor o.a. het treffen van openbare voorzieningen. De procedure verschilt per project. Dit wordt als investering aangemerkt omdat het vaak over meerdere jaarschijven gaat en vaak bijdraagt aan de realisatie van gemeentelijke projecten.

2.4 Uitgangspunten en spelregels investeringsbeleid

2.4.1 Uitgangspunten

In dit onderdeel worden de algemene uitgangspunten van het investeringsbeleid opgesomd.

De algemene uitgangspunten zijn de volgende:

1. De gemeente voert een gezond financieel beleid. Het investeringsbeleid sluit daarop aan.
2. Structurele lasten van lopende en voorgenomen investeringen moeten structureel worden gedekt.
3. Het investeringsbeleid moet bestaan uit heldere werkbare afspraken.

Vervolgens gaat het om de spelregels, om de vraag hoe wij deze uitgangspunten denken te realiseren.

De Wet Houdbare Overheidsfinanciën (HOF) stelt grenzen aan het verschil tussen inkomsten en uitgaven (kasstroom) van gemeenten. Ook binnen een sluitende gemeentelijke meerjarenbegroting kan van tekorten sprake zijn in de zin van de wet HOF. Hierbij speelt een rol, dat de gemeentelijke begroting in baten en lasten luidt, en niet in kasstromen.

Traditioneel concentreert de aandacht zich op de exploitatiebegroting en worden geen normatieve grenzen gesteld aan de omvang van balansposten en het balanstotaal. In de gemeente Hengelo bestaan hierop twee uitzonderingen. De eerste uitzondering hierop is dat in de Nota Grondbeleid een maximum van € 100 miljoen is gesteld aan de omvang van de grondexploitaties (het onderhanden werk). De tweede uitzondering is de omvang van de algemene reserve. Bij raadsbesluit is vastgesteld dat deze op termijn tenminste 50% van het totale risicoprofiel moet afdekken.

De discussie over de houdbare overheidsfinanciën vraagt wel om deze normatieve grenzen. Er dienen limieten te worden gesteld aan de omvang van de activa die een gemeente mag aanhouden, de omvang van de schulden die een gemeente mag aangaan en de omvang van het eigen vermogen dat moet worden aangehouden ook in relatie tot het risicoprofiel. Op dit gebied willen we nader beleid ontwikkelen. Dit zal betrokken worden bij de evaluatie en doorontwikkeling van het treasurybeleid.

Daarnaast vroegen, de afgelopen jaren, de voortdurende bezuinigingsopgaven om een strakke sturing op de incidentele meevallers. Tijdens de realisatie van investeringen kunnen diverse meevallers of tegenvallers ontstaan, onder andere door calculatieverschillen, aanbestedingsresultaten, resultaten uit subsidiebeschikkingen en uitvoeringsresultaten (meer- en minderwerk, onvoorziene situaties). Hierover wordt altijd gerapporteerd in de eerst volgende projectrapportage. Daarin wordt dan ook aangegeven welk effect dit heeft op het totale investeringsbudget en leidt dit (waar mogelijk) tot bijstelling van het investeringsbudget.

Meevallers worden ten gunste van de 'bron' gebracht; dat wil zeggen:

- a. De betreffende reserve/voorziening als het investeringen betreft in de 'gesloten circuits' zoals onderwijs, afval, riolering en grondexploitaties.
- b. Bij combinatiefinancieringen worden meevallers ten gunste gebracht aan de bronnen naar rato van de financiële omvang, tenzij vooraf andere afspraken zijn gemaakt. De afspraken moeten natuurlijk wel passen binnen de nieuwe wet- en regelgeving.
- c. In overige gevallen de algemene middelen, zodat de meevaller betrokken kan worden bij de integrale afweging van de eerstvolgende Kadernota c.q. Beleidsbegroting.

2.4.2 Bevoegdheden

Bij het investeringsbeleid horen bevoegdheden die overeenkomstig het gestelde in het organisatie- en mandaatbesluit worden uitgevoerd. Op ambtelijk niveau zijn bovendien de beginselen van kracht die door middel van een Directiebesluit zijn vastgesteld in de Handleiding Projectmatig Werken.

Het proces investeren kent de volgende fasering: vaststellen van het investeringsbudget, het vrijgeven van het investeringsbudget, de uitvoering van investeringen en de autorisatie van facturen conform het gestelde in de budgethouderregeling. Ook kan door omstandigheden doorschuiven van investeringen aan de orde zijn. Hieronder worden deze elementen nader toegelicht.

De algemene bevoegdheidsregels zijn als volgt:

<i>Bevoegdheden bij investeringen:</i>	<i>Bevoegd orgaan:</i>
A. Vaststellen	Gemeenteraad
B. Vrijgeven	College
C. Uitvoeren	College
D. Aanwenden	Budgethouders
E. Doorschuiven	College

De raad stelt op basis van het budgetrecht de investering eenmalig vast. Het college gaat over het vrijgeven van investeringen, tenzij er een aanmerkelijk financieel, beleidsinhoudelijk of maatschappelijk belang is en/of de raad heeft aangegeven dat een raadsbesluit noodzakelijk is om de investering vrij te geven.

Het collegeadvies voor de vrijgave, het gevoteerde krediet, wordt gebaseerd op een onderbouwde kostenbegroting. Het college legt verantwoording af over de investeringen aan de raad middels de herziening grondexploitatie en/of planning - en control documenten (de Beleidsrapportages en de Jaarrekening).

A. Vaststellen van investeringen

Investeringsen worden geautoriseerd door de gemeenteraad en daarmee zijn ook de financiële effecten van de investeringen in de begroting vastgesteld.

Als een investering is vastgesteld zijn de (budgettaire) randvoorwaarden, waaronder een investering kan worden vrijgegeven, bepaald. Aan de investering voor vervanging van een auto van 8 jaar oud, worden andere eisen gesteld dan aan een investeringskrediet voor de realisatie van een nieuw stadskantoor.

Voor de autorisatie van investeringen in bouwgrondexploitatie stelt de raad jaarlijks de herzieningen grondexploitaties vast. Door bij vaststelling van de jaarlijkse herzieningen het krediet binnen de eerstvolgende vier jaarschijven van de geactualiseerde, vastgestelde grondexploitaties vrij te geven, wordt het budgetrecht van de raad ingevuld. De jaarschijven omvatten diverse kosten- en opbrengstenposten. Bij de investeringen in plan- en civiele kosten (sloop, saneren, bouw- en woonrijp maken) wordt zowel het plankrediet als het realisatiekrediet vrijgegeven door het college.

Voor de autorisatie van investeringen in de riolering en andere voorzieningen t.b.v. de riolering en de waterhuishouding stelt de raad elke 4 jaar een Gemeentelijk rioleringsplan vast.

Budget wordt vrijgegeven door het college door het nemen van een besluit over kredietaanvragen per project.

B. Vrijgeven van investeringen

Geautoriseerde vervangingsinvesteringen worden in principe automatisch door de gemeenteraad vrijgegeven.

Vrijgeven wil zeggen dat het college van B en W de investering kan gaan uitvoeren. In het investeringsplan in de Beleidsbegroting wordt per investering aangegeven of een raadsbesluit noodzakelijk is om de investering vrij te geven, dan wel dat de investering zonder raadsbesluit kan worden uitgevoerd. Het is wenselijk dat de raad bij sommige investeringen van nadere informatie wordt voorzien. Deze informatie wordt opgenomen in een raadsvoorstel en – besluit, voordat een dergelijke investering wordt vrijgegeven. Het gaat daarbij om voorstellen met aanmerkelijke financiële belangen of voorstellen die de raad beleidsinhoudelijk van groot belang acht. Ook de vaststelling van de herzieningen grondexploitaties en de daarmee verbonden investeringen vragen om een separaat raadsvoorstel.

C. Uitvoeren van investeringen (het realiseren)

Het college is belast met de uitvoering van de programmabegroting, en dus ook met de uitvoering van investeringen.

Over de resultaten van de uitvoering van de begroting wordt, voor wat betreft de investeringen, verantwoording afgelegd door middel van de projectrapportages, Beleidsrapportages en de jaarstukken.

D. Aanwenden van investeringsbudget (het besteden)

Op ambtelijk niveau is de bevoegdheid tot het aanwenden van de gevoteerde kredieten neergelegd bij budgethouders (i.c. de sectormanagers, opdrachtgevers, projectleiders).

De daadwerkelijke uitvoering is veelal de bevoegdheid van de daar toe gemandateerde projectleiders. Dit alleen wanneer het door de raad vastgestelde krediet (deels) is vrijgegeven door het college. Voordat er tot uitvoering/ aanwending wordt overgegaan dient er altijd een collegebesluit te zijn (met uitzondering van vervangingsinvesteringen). De regels hierover zijn vastgelegd in de 'Budgethoudersregeling gemeente Hengelo' van 7 februari 2014.

Binnen de grondexploitaties geldt dit alleen voor plan- en civiele kosten. De overige investeringen zijn vrijgegeven middels het raadsbesluit en behoeven geen separaat collegebesluit.

E. Doorschuiven van investeringen

Het kan voorkomen dat geplande investeringen niet, of later dan gepland, doorgaan. De middelen voor investeringen die in een jaar niet zijn gerealiseerd, vervallen niet maar blijven beschikbaar in het volgende jaar.

In de Jaarrekening wordt aangegeven en gemotiveerd of en waarom van uitstel sprake is, als onderdeel van de verantwoording over het investeringsplan (zie paragraaf 2.5.1.4.).

2.5 Het proces investeringsbeleid

In deze paragraaf wordt het proces rondom investeringen toegelicht. Er wordt zoveel mogelijk aangesloten bij het bestaande planning- en control instrumentarium. Daarbij wordt wel rekening gehouden met de gewenste grotere aandacht voor investeringen.

2.5.1 Planning en control

2.5.1.1 Beleidsbegroting: investeringsplan

De Beleidsbegroting bevat een gedetailleerd meerjarig overzicht van alle lopende en voorgenomen investeringen. Dit investeringsplan is realistisch en haalbaar in tijd en capaciteit. Per investering wordt aangegeven of het een vervangingsinvestering, uitbreidingsinvestering of investering anderszins betreft. In het investeringsplan wordt per investering aangegeven of een raadsbesluit noodzakelijk is om de investering vrij te geven, dan wel dat de investering zonder raadsbesluit kan worden uitgevoerd. Het meerjarig investeringsplan bevat vanzelfsprekend ook uitgestelde of vertraagde investeringen uit eerdere jaren. In bijlage 6 is het format meerjarig investeringsplan opgenomen.

Een raadsbesluit voor het vrijgeven van de investering is noodzakelijk bij ten minste die voorstellen met een aanmerkelijk financieel, beleidsinhoudelijk of maatschappelijk belang. Deze investeringen behoeven ook meer informatie dan in het investeringsplan wordt vermeld. Deze informatie-verstrekking is het voornaamste doel van een dergelijk raadsbesluit. Natuurlijk speelt ook de afweging van nut en noodzaak in een dergelijk raadsbesluit maar op hoofdlijnen vindt deze afweging al plaats voordat een investering in het investeringsplan wordt opgenomen.

Als er geen nader raadsbesluit is, dient het investeringsplan voor de betreffende investering te voldoen aan alle vereisten die gelden voor investeringsbesluiten (zie paragraaf 2.5.2).

2.5.1.2 Bespreking voortgang investeringsplan in het MT

In het managementteam (MT) van de organisatie wordt tenminste drie keer per jaar (1^e Beleidsrapportage, 2^e Beleidsrapportage en de Jaarrekening) de stand van zaken ten aanzien van de investeringen besproken, genotuleerd en daar waar nodig van een actiepuntenlijst voorzien. Dit zal plaatsvinden door middel van de projectrapportages. De opdrachtgevers (na overleg met de projectleiders) c.q. budgethouders zijn eindverantwoordelijk voor het tijdig en volledig aanleveren van de projectrapportages. Zie bijlage 5 – Format projectrapportage.

Daarnaast zorgen de opdrachtgevers gezamenlijk voor een integrale oplegnotitie met daarin de belangrijkste aandachtspunten en knelpunten. Het stafbureau van Projecten en Subsidies coördineert dit, de inhoudelijke verantwoordelijkheid ligt bij de opdrachtgevers.

Het doel hiervan is: de leden van het MT informeren over doel, risico's en de voortgang van de investeringen, en het bevorderen van een integrale (concern)visie op de investeringen.

Tenminste komen aan de orde:

- de stand van zaken in de top 15 qua omvang van investeringen, dit aan de hand van de projectrapportages;
- de stand van zaken in politiek en maatschappelijk gevoelige investeringen;
- al het overige dat in relatie tot (voorgenomen) investeringen van belang is.

2.5.1.3 Beleidsrapportage: voortgang investeringsplan

Onderdeel van de Beleidsrapportage is een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen binnen de investeringsprojecten. Afwijkingen worden toegelicht, zowel waar het de omvang van bedragen betreft als wanneer het om fasering (dus uitstel of verlengde doorlooptijd) gaat. Hiervoor kan de integrale oplegnotitie van de opdrachtgevers als input dienen.

2.5.1.4 Jaarrekening: verantwoording investeringsplan

De Jaarrekening bevat vanaf 2014 een verantwoording van het investeringsplan. Hierin wordt de opzet van het investeringsplan gevolgd, waarbij wordt gerapporteerd op afwijkingen in het verslagjaar. Dat wil zeggen dat, daar waar de plannen zonder verdere bijzonderheden zijn gerealiseerd, in beginsel niet inhoudelijk wordt gerapporteerd.

Afwijkingen ten opzichte van het investeringsplan worden toegelicht in de paragraaf Investeringsplan. De opdrachtgevers zijn verantwoordelijk voor het tijdig en volledig aanleveren van de benodigde informatie. Daarbij kan het gaan om financiële afwijkingen, uitstel, afstel of vertraging. In alle gevallen wordt aangegeven wat de actuele stand van zaken is en wat de meerjarige financiële gevolgen voor de begroting zijn.

Als er vertragingen, afwijkingen of andere bijzonderheden optreden bij grote en politiek of maatschappelijk gevoelige projecten, zal hierop vanzelfsprekend ook elders in de paragrafen of in de beleidstoelichting van de jaarstukken worden ingegaan, voor zover deze bijzonderheden niet al in een Beleidsrapportage zijn gemeld. In de verantwoording van het investeringsplan kan hiernaar worden verwezen. Hiervoor kan wederom de integrale oplegnotitie van de opdrachtgevers als input dienen.

2.5.2 Vereisten ten aanzien van investeringsbesluiten

Een raadsvoorstel voor een investering voldoet aan de volgende vereisten:

1. Nut en noodzaak zijn aangegeven, evenals de relatie met het vastgesteld beleid;
2. De verantwoordelijkheden zijn benoemd en duidelijk (opdrachtgever, sectorhoofd, afdelingshoofd en projectleider, in overeenstemming met afspraken over Projectmatig Werken);
3. Het voorstel geeft inzicht in de totale omvang van de investering én inzicht in de financiering daarvan. Indien er sprake is van subsidie en/of samenwerking dient ook te worden ingegaan op de cofinanciering en de daarmee verbonden afspraken en voorwaarden;
4. Het voorstel is voorzien van een deugdelijk onderbouwde voorcalculatie, geeft inzicht in de hoogte van de post onvoorzien, en benoemt de risico's en bijbehorende maatregelen;
5. Soberheid, functionaliteit en duurzaamheid zijn de uitgangspunten bij het ontwerp en de uitvoering van investeringen;

6. Het voorstel geeft inzicht in samenhang met andere (raads-)besluiten, waaronder de financiële samenhang;
7. Het voorstel geeft een duidelijk beeld van alle structurele kosten die voortvloeien uit de investering en van de wijze waarop deze worden gedekt.

2.5.3 Realisatie van investeringen

Gedurende de realisatie van de investering, gelden de volgende uitgangspunten en voorwaarden:

1. Aanbestedingsvoordelen worden nooit aangewend om af te wijken van oorspronkelijke ontwerp- en materiaalkeus. Dit kwalificeert als nieuw beleid en vraagt om een raadsvoorstel. Aanbestedingsvoordelen leiden daarom tot voordelen ten opzichte van de voorcalculatie en over de aanwending daarvan, na afronding van het project, gelden de al genoemde afspraken (zie paragraaf 2.4). Over aanbestedingsvoordelen in projecten wordt tijdig gecommuniceerd in de eerstvolgende projectrapportage. Indien er zich een aanbestedingsvoordeel voordoet, wordt deze tijdelijk geparkeerd op de post onvoorzien binnen het project. Deze post kan worden ingezet indien zich elders in het project tegenvallers voordoen. Dit dient altijd expliciet te worden gerapporteerd in de projectrapportages.
2. Verkregen subsidies die niet of voor een lager geraamd bedrag in de cofinancieringsparagraaf zijn opgenomen leiden eveneens tot verlaging van het investeringsbedrag en daarmee tot voordelen waarover eveneens de eerdere genoemde afspraken van toepassing zijn.
3. Omdat de afdeling Projecten en Subsidies een centrale en coördinerende rol heeft in de uitvoering van Projectmatig Werken behoeven wijzigingen in de cofinanciering en/of subsidie goedkeuring van deze afdeling.
4. Gedurende (realisatie van) de investering vindt maandelijks rentetoerekening plaats; grondslagen hierbij zijn de geïnvesteerde bedragen aan het begin van de maand (inclusief vermeerderingen en verminderingen in de betreffende maand) en het geldende interne rentepercentage per jaar (in 2017: 3,75%). Indien een investeringsproject volledig wordt afgedekt door een subsidie of bijdrage uit een voorziening (bijvoorbeeld riolering) dan wordt er tussentijds geen rente toegerekend. Zie verder hoofdstuk 6 voor de rente(toerekening).
5. Financiële tegenvallers op onderdelen van het project of investering leiden niet vanzelf tot een financiële overschrijding op het project als geheel. Ze worden in beginsel opgevangen door te sturen op onderbesteding op andere onderdelen van het project of de investering. Hierover wordt tijdig en actief gecommuniceerd in de projectrapportage.
6. Uiterlijk twee jaar na het raadsbesluit tot investering wordt de investering afgesloten als de investering nog niet is begonnen. Dit betekent dat dan een nieuw raadsbesluit noodzakelijk is.

3. Activeren

Activeren is het als bezitting op de balans opnemen van aangeschafte of vervaardigde zaken die langer dan één jaar tot de beschikking van onze gemeente staan. In het BBV zijn verschillende regels opgenomen over waardering, activeren en afschrijven. Enkele regels zijn algemeen, maar er zijn ook specifieke regels die gelden voor de verschillende categorieën vaste activa. Op de balans worden de activa onderscheiden in vaste en vlottende activa.

3.1 Soorten vaste activa

In de artikelen 33 tot en met 36 en 59 tot en met 65 van het BBV wordt nader ingegaan op de vaste activa (zie bijlage 1). Als gevolg van het doen van investeringen ontstaan bezittingen, ofwel de vaste activa. Vaste activa worden naar hun aard in het BBV onderscheiden in drie soorten:

1. immateriële vaste activa;
2. materiële vaste activa;
3. financiële vaste activa.

1. Immateriële vaste activa

Immateriële vaste activa zijn die vaste activa waar geen fysieke bezittingen tegenover staan. De immateriële vaste activa bestaan volgens artikel 34 van het BBV uit:

- a. kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van (dis)agio;
- b. kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief;
- c. bijdrage aan activa in eigendom van derden.

Ad a) Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van (dis)agio

Het (dis)agio is het verschil tussen het bedrag waarvoor een lening wordt aangegaan en het bedrag dat aan de geldnemer wordt uitgekeerd.

Vanwege het voorzichtigheidsprincipe en het “goed koopmansgebruik” wordt verlies genomen in het jaar waarin het verlies zich daadwerkelijk voordoet, worden deze kosten en de kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen direct ten laste van de exploitatie gebracht. Agio wordt direct ten gunste van de exploitatie gebracht.
Het uitgangspunt in Hengelo is dat deze kosten niet worden geactiveerd.

Ad b) Kosten van onderzoek en ontwikkeling van een bepaald actief

De kosten van onderzoek en ontwikkeling (voorbereidingskosten) kunnen volgens artikel 60 van het BBV alleen worden geactiveerd wanneer het voornemen bestaat:

- het actief te gebruiken of te verkopen;
- de technische uitvoerbaarheid om het actief te voltooien vaststaat;
- het actief in de toekomst economisch of maatschappelijk nut zal genereren en;
- de uitgaven die aan het actief zijn toe te rekenen betrouwbaar kunnen worden vastgesteld.

Als niet aan de hiervoor genoemde verplicht gestelde voorwaarden wordt voldaan, kunnen de kosten van onderzoek en ontwikkeling voor plannen maximaal 5 jaar worden geactiveerd (artikel 64 lid 5 BBV). Echter in de gemeente Hengelo zullen conform de bestendige gedragslijn de kosten in één keer ten laste van de exploitatie worden gebracht.

Deze voorwaarden betekenen dat dergelijke kosten alleen dan mogen worden geactiveerd als de plannen betreffende het actief waarvoor de kosten gemaakt worden al redelijk omlijnd zijn, de plannen uitvoerbaar zijn en de kosten in te schatten zijn. Ook is het van belang dat het daadwerkelijk om kosten ter voorbereiding van een investering gaat. Dat betekent dat deze voorbereidingskosten in de betreffende investeringsbegroting worden meegenomen. Het uiteindelijke totaalbedrag van de investering wordt geactiveerd en afgeschreven. Dit op basis van de afschrijvingstermijn van het actief ten behoeve waarvan de voorbereidingskosten worden gemaakt.

Ad c) Bijdrage in activa in eigendom van derden

Bijdragen in activa in eigendom van derden kunnen volgens artikel 61 van het BBV worden geactiveerd indien wordt voldaan aan de volgende voorwaarden:

- er sprake is van een investering door een derde;
- de investering bijdraagt aan de publieke taak van de gemeente;
- deze derde zich verplicht heeft tot het daadwerkelijk investeren, op een wijze zoals overeengekomen;
- de gemeente de bijdrage kan terugvorderen indien de derde in gebreke blijft of anderszins recht kan doen gelden op de activa die samenhangen met de investering.

2. Materiële vaste activa

Materiële vaste activa zijn investeringen met een meerjarig nut. Alle materiële vaste activa moeten worden afgeschreven. Een uitzondering op deze regel vormen de kunstvoorwerpen met cultuurhistorische waarde (bijvoorbeeld een schilderij van een beroemd kunstenaar). Deze investeringen worden niet geactiveerd.

Volgens artikel 35 van het BBV bestaan er drie soorten materiële vaste activa, welke afzonderlijk in de balans van de gemeente moeten worden opgenomen:

- a. investeringen met een economisch nut;
- b. investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven;
- c. investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut.

Ad a/b) Investerings met een economisch nut

Dit zijn investeringen die bijdragen aan de mogelijkheid middelen te verwerven en/of verhandelbaar zijn. Voorbeelden hiervan zijn: investeringen in gebouwen, vervoermiddelen, installaties, automatisering, maar ook in investeringen op het gebied van afval en riolering. Deze laatste investeringen vallen onder de categorie 'investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven.'

Ad c) Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut

Dit betreft investeringen in de openbare ruimte, zoals wegen, bruggen en openbaar groen. Deze investeringen genereren geen middelen en er is geen markt voor. Het gewijzigde BBV bepaalt in artikel 59 dat er geen keuze meer is om deze investeringen wel of niet te activeren, maar dat met ingang van het begrotingsjaar 2017 dit soort investeringen ook moeten worden geactiveerd. Achtergrondinformatie uit de Nota van toelichting op het gewijzigde BBV voor Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut treft u in bijlage 1 aan.

3. Financiële vaste activa

Financiële vaste activa zijn activa die een financiële waarde vertegenwoordigen of een bezit. Te denken valt hierbij aan verstrekte geldleningen en deelnemingen in de vorm van aandelen. Financiële vaste activa moeten altijd worden geactiveerd, maar worden gezien de aard niet afgeschreven. In bijlage 1 artikel 36 van het BBV staat precies aangegeven welke onderdelen afzonderlijk in de balans moeten worden opgenomen onder de financiële vaste activa.

3.2 Criteria voor het activeren van activa – ondergrens niet activeren

Het is niet praktisch om alle investeringen die in aanmerking komen om geactiveerd te worden ook daadwerkelijk te activeren. Conform de huidige gedragslijn worden activa met een aanschafwaarde/verkrijgingsprijs van minder € 10.000 in beginsel niet geactiveerd. Deze activa worden in het jaar van aanschaf om efficiencyredenen ten laste van de exploitatie gebracht. De redenen zijn:

- de extra administratieve werkzaamheden die activeren met zich meebrengt; geringe bedragen hebben een geringe invloed op het exploitatiesaldo;
- activa met een levensduur van 2 jaar of minder worden direct ten laste van de exploitatie gebracht, tenzij anders wettelijk voorgeschreven.

3.3 Onderscheid tussen investeringen en onderhoud

In de praktijk blijkt dat het lastig is een onderscheid te maken tussen investeringen en onderhoud.

Investerings

In paragraaf 2.3.2 is het begrip 'investeren' beschreven. Investeren is het vastleggen van vermogen in een object waarvan het nut zich over meerdere jaren uitstrekt (definitie BBV). In de regel worden deze objecten als bezitting/activum op de balans opgenomen. Door het doen van investeringen ontstaan dus meerjarige bezittingen, in vaktermen: „activa“. Deze leiden tot lasten doordat de waarde van deze activa afnemen in de loop van de tijd. Deze 'afschrijvingslasten' zijn gebaseerd op het veronderstelde aantal jaren dat de bezitting nut genereert, de zogenaamde economische levensduur. Deze afnemende waarde van de investering wordt 'boekwaarde' genoemd.

Bij een bestaand actief is sprake van een investering indien de gemaakte kosten:

- leiden tot een levensduurverlenging; en/of
- leiden tot een significante kwaliteitsverbetering; en/of
- aanpassingen betreffen om te voldoen aan wet- en regelgeving (bijv. investeringen in gebouw om te voldoen aan veiligheidsvoorschriften).

Kosten van levensduur verlengende renovaties en/of (vervangings-)investeringen in de openbare ruimte die het gebied een vernieuwende functie geven (bijv. reconstructies/herinrichtingen), worden geactiveerd en afgeschreven. Hierbij kan gedacht worden aan het vervangen van complete brugdekken of het gehele kunstwerk. Ze leiden namelijk tot een substantiële levensduurverlenging van het actief als geheel.

Onderhoud

Het is niet toegestaan kosten van onderhoud te activeren en vervolgens af te schrijven. Onderhoud is niet levensduur verlengend (stellige uitspraak van de commissie BBV), maar dient om het actief gedurende de levensduur in goede staat te houden en wordt daarom niet geactiveerd.

Klein onderhoud komt jaarlijks terug en wordt daarom uit de jaarlijkse exploitatiebudgetten bekostigd.

Groot onderhoud betreft zaken die eens in de zoveel jaar moeten gebeuren. Voor de dekking van deze lasten bestaat de keuze uit het vormen van een voorziening of dekking via de exploitatie. Het is dus wel toegestaan om voor de kosten van groot onderhoud een voorziening te vormen en deze aan te vullen op basis van onderhoudsplannen, waarbij de werkelijke kosten onttrokken worden aan de voorziening. De laatste methode sluit aan bij de huidige vorm van beheersing van bijvoorbeeld het onderhoud van vastgoed in onze gemeente.

Kosten voor achterstallig onderhoud dienen ineens ten laste van de exploitatie te worden gebracht.

3.4 Soorten vlottende activa

Het kenmerkende aan vlottende activa is dat de investeringen normaliter binnen een jaar weer in geld worden omgezet.

Soorten vlottende activa betreffen:

- Voorraden, zoals grond- en hulpstoffen, bouwgronden in exploitatie;
- Uitzettingen met rentetypische looptijd korter dan een jaar, zoals vorderingen op openbare lichamen, rekening courant verhoudingen met niet financiële instellingen, overige vorderingen;
- Liquide middelen: de kas- en banksaldi;
- Overlopende activa, zoals de vooruitbetaalde bedragen evenals de nog te ontvangen bedragen.

Deze nota zal verder geen aandacht besteden aan de vlottende activa, behalve in hoofdstuk 4 Waarderen. De bouwgronden in exploitatie is een item voor de nota Grondbeleid, die binnenkort wordt herzien. De andere zaken spelen met name op het gebied van het treasurybeleid. Dit zal worden betrokken bij de evaluatie en doorontwikkeling van het treasurybeleid.

4. Waarderen

4.1 Waarderingsgrondslagen

Bij de waarderingsgrondslagen gaat het om de waardebepaling van activa en de regels die daarvoor gelden. Het gaat hierbij om de waardering van balansposten (bezittingen), om een reëel beeld te krijgen van de vermogenspositie van de gemeente. Het BBV geeft strikte regels voor de waardering van activa. Hiermee wordt voorkomen dat financiële resultaten kunnen worden beïnvloed en anderzijds wordt bereikt dat financiële gegevens in de loop der tijd vergelijkbaar blijven.

Alle vaste activa worden voor het bedrag van de investering geactiveerd (artikel 62 BBV), waarbij de bijdragen van derden die in directe relatie staan met het actief op de waardering daarvan in mindering worden gebracht. Dit wordt de netto methode genoemd. Het gewijzigde BBV heeft in het kader van de uniformiteit, transparantie en vergelijkbaarheid tussen gemeenten, het zogenaamde netto activeren verplicht gesteld.

Het direct verrekenen van bijdragen uit reserves ten gunste investeringen/activa is met ingang van 2017 niet meer toegestaan. Reserves mogen alleen worden ingezet ter dekking van de kapitaallasten, die voortvloeien uit de investering. D.w.z. indien voor de dekking van de kapitaallasten van een investering een reserve is opgebouwd, mag deze reserve niet meer in mindering worden gebracht op het bedrag van de investering. De opgebouwde reserve mag jaarlijks worden aangewend ter (gedeeltelijke) dekking van de kapitaallasten conform de afschrijvingstermijn van het bijbehorende actief (investering).

In november 2014 is een Notitie riolering uitgebracht door de commissie BBV. Hierin is opgenomen dat spaarbedragen uit de inkomsten rioolheffing ook in mindering moeten worden gebracht op de geactiveerde investering. In Hengelo wordt gespaard in de voorziening rioleringen om toekomstige vervangingsinvesteringen te dekken uit deze voorziening. De vervangingsinvesteringen rioleringen worden geactiveerd en de bijdrage van de voorziening wordt in mindering gebracht op de investering. De commissie ziet de uit de ontvangen heffingen gespaarde bedragen als bijdragen van derden die in mindering moeten worden gebracht op de investering.

De hoofdregel voor waardering van activa is opgenomen in artikel 63 van het BBV: de (oorspronkelijke) activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend.

In Hengelo worden de (oorspronkelijke) activa gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, inclusief de toegerekende uren van het gemeentelijk apparaat en de overige indirecte kosten (bijv. overhead) aan het betreffend actief. Voorgesteld wordt dit uitgangspunt te continueren.

Uitzonderingen gelden voor:

- in erfpacht uitgegeven gronden. De uitgifteprijs van eerste uitgifte geldt als verkrijgingsprijs. Gronden in eeuwigdurende erfpacht worden gewaardeerd tegen registratiewaarde;
- activa waarvan de bestemming verandert, wordt de actuele waarde van de nieuwe bestemming in de toelichting op de balans opgenomen;
- activa van de Nazorgfondsen bedoeld in artikel 15.47 van de Wet milieubeheer, waarbij waardering tegen actuele waarde is toegestaan.

Volttende activa:

- Voorraden en deelnemingen worden tegen de marktwaarde gewaardeerd indien de marktwaarde lager is dan de verkrijgings- of vervaardigingsprijs.
- De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van de in de voorziening dubieuze debiteuren opgenomen bedragen tot het totaal van de vorderingen die niet volwaardig zijn.
- De liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij zijn direct opvraagbaar.

4.2 BTW

Met de invoering van het BTW-compensatiefonds in 2003 wordt geen BTW geactiveerd voor zover deze compensabel of verrekenbaar is. Compensabele BTW wordt niet als last beschouwd. Niet compensabele BTW verhoogt de verkrijgings- of vervaardigingsprijs en daarmee ook de waardering van het actief. Dus wordt de niet compensabele of niet verrekenbare BTW opgeteld bij de verkrijgings- of vervaardigingsprijs van het actief en geactiveerd.

4.3 Duurzame waardeverminderingen van vaste activa

In de loop der tijd kan de waarde van een actief zijn veranderd ten opzichte van de boekwaarde ervan op de balans. Herwaardering van activa (naar een hogere waarde) is niet toegestaan, omdat winst pas bij realisatie mag worden genomen. Afwaardering van activa wordt in de meeste gevallen eveneens niet toegestaan, waardering geschiedt immers tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs.

Onder bepaalde voorwaarden zijn bijzondere waardeverminderingen wel toegestaan. Het betreft hier bijvoorbeeld waardeverminderingen als gevolg van wijzigingen in de levensduur als gevolg van schade of milieuvervuiling, wijziging van de bestemming en functie van het vastgoed. Een duurzame waardevermindering moet wel worden verwerkt in de balans middels een extra afschrijving. De afwaardering vindt plaats onafhankelijk van het resultaat.

Daarnaast is bepaald dat een actief dat buiten gebruik wordt gesteld, wordt afgewaardeerd op het moment van buiten gebruikstelling, indien de restwaarde lager is dan de boekwaarde.

Bij vervanging van een niet afgeschreven investering, wordt de restant boekwaarde afgeboekt op het moment van vervanging.

4.4 Desinvesteringen activa

Op het moment dat een desinvestering plaatsvindt (bijvoorbeeld de verkoop van een auto), wordt de boekwinst of het boekverlies in het resultaat van het betreffende jaar verwerkt en niet verrekend met de verkrijgingsprijs van een nieuw actief. Het verrekenen is niet toegestaan op grond van het BBV.

5. Afschrijven

5.1 Inleiding

Als een investering is geactiveerd dient op grond van artikel 64 lid 3 BBV daarop te worden afgeschreven. Het gebruik van vaste activa strekt zich uit over meerdere jaren. Door technische slijtage of economische veroudering daalt de waarde. Het zichtbaar maken van de waardevermindering in de jaarlijkse exploitatie wordt afschrijven genoemd. De hoogte van de afschrijving wordt bepaald door de economische gebruiksduur en de methode van afschrijven.

5.2 Methoden van afschrijven

In de gemeentelijke overheid worden hoofdzakelijk 2 afschrijvingsmethoden gehanteerd, te weten lineair en annuïtair. Voor het onderscheid tussen deze 2 afschrijvingsmethoden wordt verwezen naar bijlage 2 *Begripsbepaling*.

De gemeente Hengelo werkt hoofdzakelijk met de lineaire afschrijvingsmethode. In uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld wanneer de kapitaallasten onderdeel uitmaken van een kostprijsberekening voor te verlenen diensten kan worden gekozen voor de annuïtaire afschrijvingsmethode.

5.3 Afschrijvingstermijnen

Materiële vaste activa

Alle materiële vaste activa worden voor het bedrag van de investering geactiveerd, waarbij de bijdragen van derden die in directe relatie staan met het actief op de waardering daarvan in mindering worden gebracht. De gebruiksduur wordt bepaald door de technische en economische levensduur. De afschrijvingen geschieden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar. Slechts om gegronde redenen mogen de afschrijvingen geschieden op andere grondslagen dan die welke in het voorafgaande begrotingsjaar zijn toegepast. De reden van de verandering wordt in de toelichting op de balans uiteengezet. Tevens wordt inzicht gegeven in haar betekenis voor de financiële positie en voor de baten en de lasten aan de hand van aangepaste cijfers voor het begrotingsjaar of voor het voorafgaande begrotingsjaar.

Immateriële vaste activa

Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en/of het saldo van (dis)agio worden niet geactiveerd en direct ten laste of ten gunste van de exploitatie gebracht.

Als niet aan de in de paragraaf 3.1 genoemde verplicht gestelde voorwaarden wordt voldaan, worden de kosten van onderzoek en ontwikkeling voor plannen (conform de bestendige gedragslijn) niet geactiveerd, maar worden deze in één keer ten laste van de exploitatie gebracht. Indien wel aan deze voorwaarden wordt voldaan dan worden de kosten van onderzoek en ontwikkeling voor plannen (voorbereidingskosten) voor de afschrijvingsduur geactiveerd en afgeschreven op basis van de afschrijvingstermijn van het betreffend actief.

Voor bijdragen aan de activa in eigendom van derden (artikel 34 BBV) is de afschrijvingsduur maximaal gelijk aan die van de activa waarvoor de bijdrage aan derden wordt verstrekt.

Afschrijven op gronden

Er dient onderscheid te worden gemaakt tussen de wijze waarop de grond wordt gebruikt:

A) *Grond als vaste materiële activa*

Over grond als vaste materiële activa kan worden gesteld, dat deze grond een vaste bestemming heeft en niet in een transformatieproces (bouwgrond in exploitatie) zit. Dit geldt ook voor gronden die anticiperend en strategisch zijn aangekocht, maar waarbij (nog) geen sprake is van een

raadsbesluit met de vaststelling van het grondexploitatiecomplex inclusief grondexploitatiebegroting.

Veelal zal er sprake zijn van ondergrond van gebouwen, wegen, parken, pleinen of van land-/bosbouwgronden. Er is dus geen sprake van een vervaardigingsprijs, maar van een verkrijgingsprijs. Op de boekwaarde van deze grond mogen daarom ook geen kosten, zoals rente, worden bijgeschreven. De activering van alle soorten grond geschiedt in de eerste plaats steeds tegen (historische) verkrijgingprijs (artikel 63 lid 1 BBV) en bijkomende kosten. Op grond wordt niet afgeschreven. Grond wordt wel afgewaardeerd tot de marktwaarde indien sprake is van een (duurzaam) lagere marktwaarde (artikel 65 leden 1 en 2 BBV).

Veelal dienen gronden wel als aparte component van de betreffende investering te worden geactiveerd. Zie voor een uitwerking van de componentenbenadering paragraaf 5.5. Uitgangspunt is dat dergelijke grond niet aan slijtage onderhevig is en geen waardevermindering ondergaat. Daarom bestaat er geen noodzaak tot afschrijving.

B) Grond als bouwgrond in exploitatie

Tenslotte wordt grond in het kader van de bouwgrond in exploitatie (BIE) gebruikt als productiemiddel. Het startpunt van bouwgrond in exploitatie (BIE) is het raadsbesluit met de vaststelling van het grondexploitatiecomplex, inclusief grondexploitatiebegroting. Vanaf dat moment wordt de BIE geopend en kunnen kosten worden geactiveerd en bijgeschreven op de voorraadpositie op de balans.

Grond wordt hierbij beschouwd als voorraad. Investeringskosten in deze grond worden direct bijgeschreven op de boekwaarde van deze voorraden. Deze boekwaarde wordt idealiter terugverdiend door verrekening in de m2 prijs die in rekening wordt gebracht bij de grondverkoop en bijdragen. Als dit ideaal niet bereikt wordt, wordt een voorziening getroffen die ten laste van de exploitatie wordt gebracht. Van afschrijven hierbij is dus geen sprake.

Richtlijnen

Voor het afschrijven van activa gelden de volgende afschrijvingsrichtlijnen:

- afschrijvingstermijnen mogen nooit langer, maar wel korter zijn dan de economische c.q. technische levensduur;
- afschrijvingstermijnen mogen nooit langer, maar wel korter, zijn dan de in bijlage 4 opgenomen afschrijvingstabel vermelde termijnen;

Te hanteren afschrijvingstermijnen

Om te komen tot een uniform afschrijvingsbeleid is in bijlage 4 *Afschrijvingstermijnen* een overzicht opgenomen waarin per activasoort de levensduur wordt weergegeven waarover wordt afgeschreven.

Deze termijnen zijn gebaseerd op eigen ervaringscijfers en ervaringen van andere gemeenten. Voor een aantal objecten is de termijn aangepast. De oorspronkelijke afschrijvingstermijn o.b.v. de nota Activabeleid uit 2012 staat er dan tussen haakjes achter.

Activa met een levensduur van 2 jaar of minder worden direct ten laste van de exploitatie gebracht, tenzij anders wettelijk voorgeschreven.

De afschrijvingstabel is van toepassing op nieuwe investeringskredieten die beschikbaar zijn/worden gesteld met ingang van 1 januari 2017.

De opsomming in de tabel is niet uitputtend. Voorts blijft het in incidentele gevallen, bijvoorbeeld indien de werkelijke levensduur sterk afwijkt, mogelijk af te wijken van de genoemde afschrijvingstermijnen. Voor materiële vaste activa die niet in deze tabel zijn opgenomen, stelt het college alsnog de afschrijvingstermijn vast.

5.4 Aanvang moment van afschrijvingen

De afschrijving start op 1 januari van het jaar ná ingebruikname van een goed c.q. na afronding van een investering. Dit betekent dat er niet wordt afgeschreven in het jaar van afronding c.q. ingebruikname van een investering. Dit is conform de huidige gedragslijn.

5.5 Componentenbenadering

De componentenbenadering houdt in dat verschillende samenstellende delen van een materieel vast actief afzonderlijk worden gewaardeerd en afgeschreven op basis van het waardeverloop van die individuele delen. Per samenstellend deel kunnen de economische gebruiksduren namelijk verschillen. Bij toepassen van deze benadering, worden afzonderlijke vervangingen opnieuw geactiveerd.

De toepassing van de componentenbenadering kan worden geïllustreerd aan de hand van de nieuwbouw van een kantoorpand:

–	grond	-->	niet op afschrijven;
–	nieuwbouw gebouw	-->	afschrijving in 40 jaar;
–	installaties (bijvoorbeeld cv-ketel)	-->	afschrijving in 15 jaar;
–	inventaris	-->	afschrijving in 10 jaar.

De kosten voor de te onderscheiden samenstellende delen worden op basis van bovenstaande opdeling afzonderlijk verwerkt en afgeschreven. In het voorbeeld kan na 15 jaar de vervanging van een cv-ketel opnieuw worden geactiveerd.

Het voordeel van deze benadering is dat de waardevermindering van elke afzonderlijke component in de afschrijvingslasten tot uitdrukking wordt gebracht en dat voorkomen wordt dat aan het einde van de gebruiksduur van de component, een boekwaarde resteert die ineens als verlies moet worden genomen. In bovenstaand voorbeeld kan de inventaris na 10 jaar worden vervangen. Bij het toepassen van de componentenbenadering is de boekwaarde van de inventaris na 10 jaar afschrijving nihil.

Bij het niet toepassen van de componentenbenadering resteert er een restant-boekwaarde overeenkomende met 30/40e deel van de aanschafwaarde van de inventaris. Dit deel dient als verlies in zijn geheel in één keer ten laste van de exploitatie te worden gebracht.

6. Rente

6.1 Inleiding

Met ingang van de vernieuwing van het BBV is bewerkstelligd dat het inzicht in de hoogte en de wijze van het gebruik van de rente is vergroot in de gemeenten. Het toerekenen van rente aan de diverse taakvelden (voorheen producten) vindt plaats via het taakveld treasury. De zogenaamde omslagrente is verplicht voorgeschreven met ingang van het begrotingsjaar 2018. In Hengelo gebruiken we deze systematiek al langer.

Directe rentelasten vloeien voort uit de financiering van de investeringen. Over alle geactiveerde activa worden de rentelasten berekend al dan niet via het renteomslag-percentage. De combinatie van de rente en afschrijving vormen de kapitaallasten, die zowel in de begroting dan wel in de jaarrekening ten laste van de exploitatie worden gebracht.

6.2 Afwijkende rente grondexploitaties

Voor de boekwaarde van de eigen gemeentelijke grondcomplexen wordt een afwijkende rente gehanteerd, die gelijk is aan de door de commissie BBV voorgeschreven disconteringsvoet.¹⁾ Deze rente wordt jaarlijks door de gemeenteraad bij de uitgangspunten voor het opstellen van de nieuwe herzieningen grondexploitaties bepaald.

Voor de niet eigen gemeentelijke grondexploitaties worden jaarlijks afspraken over de te hanteren rentepercentages gemaakt met onze samenwerkingspartners.

¹⁾ De disconteringsvoet die moet worden gehanteerd in de berekening van de contante waarde ten behoeve van het treffen van een verliesvoorziening voor negatieve grondexploitaties wordt voor alle gemeenten gelijk gesteld aan het maximale meerjarig streefpercentage van de Europese Centrale Bank voor de inflatie binnen de Eurozone.

6.3 Renteomslag

Om er voor te zorgen dat in de begroting en verantwoording de totale rentelasten en de daaraan gekoppelde financieringsbehoefte inzichtelijk zijn, wordt in artikel 13 van het BBV voorgeschreven dat de paragraaf Financiering voortaan ook in ieder geval inzicht moet geven in de rentelasten, het renteresultaat, de financieringsbehoefte en de wijze waarop rente aan investeringen, grondexploitaties en taakvelden wordt toegerekend. Dit overzicht is ook al opgenomen in de Beleidsbegroting 2017. Zie hiervoor bijlage 3 – Renteschema.

Omdat de onderlinge vergelijking tussen gemeenten het uitgangspunt was voor de aanpassingen van het BBV, is het verplicht om de rentekosten aan de betreffende taakvelden toe te rekenen met behulp van een (rente-)omslag. De omslagrente wordt in de begroting berekend door de aan de taakvelden toe te rekenen rente te delen door de boekwaarde per 1 januari van de vaste activa, die integraal zijn gefinancierd. De omslagrente moet vervolgens op consistente en eenduidige wijze worden toegerekend aan de individuele activa. Het is niet toegestaan om per investering of taakveld te differentiëren in het toe te rekenen rentepercentage. Voor de rentetoerekening wordt dus een vast rentepercentage (omslagrente) gehanteerd. Deze rente wordt jaarlijks bij het opstellen van de Kadernota en/of Beleidsbegroting vastgesteld. Deze moet voldoen aan de gewijzigde BBV-regelgeving, namelijk het percentage mag niet meer afwijken dan 0,5% van de gemiddelde rente over de opgenomen geldleningen.

Vaste activa die op basis van annuïteiten worden afgeschreven en doorbelast aan taakvelden bevatten een rentecomponent die in het verleden is bepaald. Indien deze rentecomponent meer dan 25% afwijkt van het (voor)gecalculeerde omslagrentepercentage, dan zullen deze annuïteiten moeten worden herzien (commissie BBV).

Hoe we in de toekomst willen omgaan met de rente over het eigen vermogen en dan met name de rentetoevoeging aan de reserves, met name de algemene reserve, zal worden betrokken bij de evaluatie en doorontwikkeling van het treasurybeleid.

6.4 Aanvang moment van rentetoerekening

Investeringsprojecten die meerjarig worden afgeschreven brengen naast afschrijvingslasten ook rentelasten met zich mee. Samen zijn dit de kapitaallasten van de investering. Tot 2014 werd pas rente toegerekend vanaf 1 januari volgend op het tijdstip van afronding/oplevering van de investering. Dat beleid had de charme van de eenvoud, maar had ook twee onbedoelde bijwerkingen. Ten eerste ontbrak in deze systematiek een prikkel om investeringen tijdig af te ronden. Ten tweede kwamen de kapitaallasten van de investering niet tijdig in beeld bij de bepaling van de kostprijs.

In 2014 is besloten om vanaf de start van een investering op maandelijkse basis rente toe te rekenen. In het geval van een 'budgettair neutraal' investeringsproject is dit niet reëel. Indien een investeringsproject volledig wordt afgedekt door een subsidie of bijdrage uit een voorziening (bijvoorbeeld riolering) dan wordt er tussentijds geen rente toegerekend.

Op begrotingsbasis wordt al vanaf 2015 voor de geraamde investeringen in de eerste jaarschijf een half jaar rente als exploitatielast meegenomen. Daarna wordt telkens over het gehele jaar rente toegerekend. Deze beleidslijn willen we continueren.

7. Kapitaallasten

7.1 Inleiding

De combinatie van de rente en afschrijving vormen de kapitaallasten, die zowel in de begroting dan wel in de jaarrekening ten laste van de exploitatie worden gebracht.

7.2 Investerings in de openbare ruimte met maatschappelijk nut

In de Kadernota 2017-2020 en de Beleidsbegroting 2017-2020 zijn op hoofdlijnen de wijzigingen in het Besluit begroting en verantwoording (BBV) met ingang van 2017 beschreven. Een van de onderwerpen was: "Investerings in de openbare ruimte met maatschappelijk nut". Nu blijkt in de praktijk dat dit onderdeel een nadere uitwerking vergt.

Jaarlijks investeert de gemeente uit eigen middelen in de openbare ruimte. Het gaat dan o.a. om wegen, fietspaden, enz. In BBV-termen is sprake van (vaste) activa met een maatschappelijk nut. Tot en met 2016 biedt het BBV de keuzemogelijkheid om investeringen met maatschappelijk te activeren of ten laste van de exploitatie/reserves te brengen. Hengelo maakte gebruik van deze keuzemogelijkheid. Uiteraard zijn de investeringen en de dekking daarvan door de gemeenteraad vastgesteld. Met ingang van 2017 vervalt deze keuzemogelijkheid en is activeren verplicht.

Het besluit luidt dat op een investering in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut vanaf het begrotingsjaar 2017 verplicht dient te worden afgeschreven op basis van de verwachte levensduur. De enige uitzondering hierop betreffen de kunstvoorwerpen met een cultuurhistorische waarde.

In de praktijk, tot 2017, zijn veel investeringsvoorstellen de revue gepasseerd, waarin de rechtstreekse financiering van de investeringen in een keer uit de reserves kwam. Dit is met ingang van 2017 niet meer toegestaan.

Hoe gaan we hier in de praktijk mee om?

Hierbij gaan we uit van 2 soorten investeringen:

1. nieuwe investeringsaanvragen met ingang van 2017;
2. lopende investeringen, die van 2016 doorlopen in 2017 (die uiterlijk in het jaar 2016 zijn besloten door de gemeenteraad)

N.B. De investeringen in de grondexploitaties worden hierbij buiten beschouwing gelaten. Hiervoor geldt een apart regime.

7.2.1 Nieuwe investeringsaanvragen met ingang van 2017

Alle vaste activa worden voor het bedrag van de investering geactiveerd. Een uitzondering hierop vormt de bijdragen van derden (provincie, rijk, particulier etc.), die in directe relatie staan met het actief (de investering). Deze bijdrage wordt in mindering gebracht op het actief, zodat een netto-investering ontstaat. Op deze netto-investering wordt dan afgeschreven. Over de (restant) boekwaarde wordt in werkelijkheid maandelijks de rente ten laste van de exploitatie gebracht.

Dit betekent dat bij een investering in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut naast het afschrijvingsbedrag vanaf 2017 ook rekening dient te worden gehouden met de rente over de boekwaarde (= investeringsbedrag -/- bijdragen derden -/- reeds gedane afschrijvingen). Door deze BBV-wijziging in de systematiek zijn meer dekkingsmiddelen nodig.

7.2.2 Lopende investeringen die van 2016 doorlopen in 2017 (overgangsregime)

Alle lopende investeringen zijn, indien mogelijk, in het boekjaar 2016 afgesloten. Indien dit niet mogelijk is, dan hebben we per geval bekeken of de boekwaarde van de investering hoog genoeg is om een deel in 2016 al in een keer af te schrijven en ten laste van de daarvoor bedoelde reserve te brengen. Het overige investeringsdeel zal dan in 2017 dienen te worden geactiveerd. Over deze investering wordt jaarlijks afschrijving en rente (kapitaallasten) berekend. Deze laatste categorie activa is in beeld gebracht, waar nog niet op wordt afgeschreven, die uit een reserve worden gedekt, en die nog niet zijn afgesloten in 2016. Deze overlopende netto-investeringen van 2016 naar 2017 zijn de 'probleemgevallen' ten aanzien van onvoldoende dekking, omdat bij de investeringsaanvraag geen rekening is gehouden met rente vanaf 2017. Wel zijn we verplicht om deze (rest)activa met ingang van 2017 af te schrijven en rente aan toe te rekenen. Per activum is in bijlage 7 'aangegeven hoeveel aanvullende dekkingsmiddelen benodigd zijn. De extra rentelasten van deze specifieke overlopende investeringen van 2016 naar 2017 in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden betrokken in de 1^e Beleidsrapportage 2017 en de Kadernota 2018-2021.

7.2.3 Instellen dekkingsreserve kapitaallasten

Een bestemmingsreserve is in het verleden gevormd om een bepaalde activiteit te realiseren.

Nu de BBV-systematiek is gewijzigd voor investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut zal in de 'probleemgevallen' en nieuwe gevallen gebruik kunnen worden gemaakt van een nieuw in te stellen dekkingsreserve kapitaallasten. Het gereserveerde bedrag in deze nieuwe reserve kan worden gebruikt voor de dekking van de jaarlijkse kapitaallasten, die voortvloeien uit de betreffende investeringen. Over het saldo van deze reserve zal ook rente worden toegevoegd.

In de praktijk betekent dit dat de reeds gereserveerde bedragen in een bestemmingsreserve worden overgeheveld naar de dekkingsreserve kapitaallasten. Hiervoor dient de begroting nog te worden gewijzigd.

De voorkeur bij uitbreidings- en vervangingsinvesteringen gaat uit naar het toepassen van de reguliere afschrijvings- en rentesystematiek. Na afloop van de gebruiksduur van het actief vallen de kapitaallasten vrij in de exploitatie en ontstaat er ruimte om een nieuwe vervangingsinvestering met bijbehorende kapitaallasten te ramen.

7.3 Nieuwe uitbreidingsinvesteringen in de Kadernota

Voor alle nieuwe uitbreidingsinvesteringen is de Kadernota jaarlijks het geëigende moment voor de integrale afweging in de gemeenteraad. In geval van uitbreidingsinvesteringen ontkomen we er niet aan ook oog te hebben voor de structurele onderhouds- en/of beheerskosten, die uit een investering voortvloeien, ook al wordt de investering zelf volledig gefinancierd uit middelen van derden (subsidies e.d.) of de voortvloeiende kapitaallasten voor de gehele periode worden gedekt door een bestemmingsreserve.

In de praktijk werden de afgelopen jaren pas in de begroting, op basis van de Areaalnota, dit soort structurele extra kosten opgenomen, waar geen dekking voor was geregeld. Dit betekent dat we bij elk nieuw project alle structurele kosten direct helder in beeld brengen, zodat door het college en uiteindelijk de gemeenteraad bij de investeringsafweging kunnen worden betrokken.

Bijlagen

Bijlage 1 - Wettelijk kader, regelgeving en achtergrondinformatie

Gemeentewet

Artikel 186

1. De begroting, de begrotingswijzigingen, de meerjarenraming, de jaarrekening en het jaarverslag worden ingericht overeenkomstig bij of krachtens algemene maatregel van bestuur te geven regels.

Artikel 212

1. De raad stelt bij verordening de uitgangspunten voor het financiële beleid, alsmede voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie vast. Deze verordening waarborgt dat aan de eisen van rechtmatigheid, verantwoording en controle wordt voldaan.

2. De verordening bevat in ieder geval:

- a. regels voor waardering en afschrijving van activa;
- b. grondslagen voor de berekening van de door het gemeentebestuur in rekening te brengen prijzen en van tarieven voor rechten als bedoeld in artikel 229b, alsmede, voor zover deze wordt geheven, voor de heffing bedoeld in artikel 15.33 van de Wet milieubeheer;
- c. regels inzake de algemene doelstellingen en de te hanteren richtlijnen en limieten van de financieringsfunctie.

Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten

Artikel 13

De paragraaf betreffende de financiering bevat in ieder geval de beleidsvoornemens ten aanzien van het risicobeheer van de financieringsportefeuille en geeft inzicht in de rentelasten, het renteresultaat, de wijze waarop rente aan investeringen, grondexploitaties en taakvelden wordt toegerekend en de financieringsbehoefte.

Artikel 20

2. Afzonderlijke aandacht wordt ten minste besteed aan:

- b. de investeringen; onderscheiden in investeringen met een economisch nut en investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut;

Artikel 31

Op de balans worden de activa onderscheiden in vaste en vlottende activa, al naar gelang zij zijn bestemd om de uitoefening van de werkzaamheid van de provincie onderscheidenlijk gemeente al dan niet duurzaam te dienen.

Artikel 33

Onder de vaste activa worden afzonderlijk opgenomen de immateriële, de materiële en de financiële vaste activa.

Artikel 34

In de balans worden onder de immateriële vaste activa afzonderlijk opgenomen:

- a. kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio;
- b. kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief;
- c. bijdragen aan activa in eigendom van derden.

Artikel 35

1. In de balans worden onder de materiële vaste activa afzonderlijk opgenomen:

- a. investeringen met een economisch nut;
  - b. investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven;
  - c. investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut.
2. Van de materiële vaste activa wordt aangegeven welke in erfpacht zijn uitgegeven.

Artikel 36

In de balans worden onder de financiële vaste activa afzonderlijk opgenomen:

- a. kapitaalverstrekkingen aan:
  1. deelnemingen;
  2. gemeenschappelijke regelingen;
  3. overige verbonden partijen;
- b. leningen aan:
  1. openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden;
  2. woningbouwcorporaties;
  3. deelnemingen;
  4. overige verbonden partijen;
- c. overige langlopende leningen;
- d. uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd van één jaar of langer;
- e. uitzettingen in de vorm van Nederlands schuld papier met een rentetypische looptijd van één jaar of langer;

f. overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

Artikel 51

In de toelichting op de balans wordt aangegeven volgens welke methoden de afschrijvingen worden berekend.

Artikel 52

1. In de toelichting op de balans worden onder de materiële vaste activa afzonderlijk opgenomen:
  - a. gronden en terreinen;
  - b. woonruimten;
  - c. bedrijfsgebouwen;
  - d. grond-, weg- en waterbouwkundige werken;
  - e. vervoermiddelen;
  - f. machines, apparaten en installaties;
  - g. overige materiële vaste activa.
2. In de toelichting op de balans wordt het verloop van de activa, als bedoeld in het eerste lid, gedurende het begrotingsjaar, in een sluitend overzicht weergegeven. Daaruit blijken, voor zover van toepassing:
  - a. de boekwaarde aan het begin van het begrotingsjaar;
  - b. de investeringen of desinvesteringen;
  - c. de afschrijvingen;
  - d. bijdragen van derden direct gerelateerd aan een actief;
  - e. afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen;
  - f. de boekwaarde aan het einde van het begrotingsjaar.

Artikel 59

1. Alle investeringen worden geactiveerd.
2. In afwijking van het eerste lid worden kunstvoorwerpen met een cultuur-historische waarde niet geactiveerd.

Artikel 60

Kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief kunnen worden geactiveerd indien:

- a. het voornemen bestaat het actief te gebruiken of te verkopen;
- b. de technische uitvoerbaarheid om het actief te voltooien vaststaat;
- c. het actief in de toekomst economisch of maatschappelijk nut zal genereren en;
- d. de uitgaven die aan het actief zijn toe te rekenen betrouwbaar kunnen worden vastgesteld.

Artikel 61

Bijdragen aan activa in eigendom van derden kunnen worden geactiveerd, indien:

- a. er sprake is van een investering door een derde;
- b. de investering bijdraagt aan de publieke taak;
- c. de derde zich heeft verplicht tot het daadwerkelijk investeren, op een wijze zoals is overeengekomen en;
- d. de bijdrage kan worden teruggevorderd, indien de derde in gebreke blijft of de provincie onderscheidenlijk gemeente anders recht kan doen gelden op de activa die samenhangen met de investering.

Artikel 62

1. Alle vaste activa worden voor het bedrag van de investering geactiveerd.
2. In afwijking van het eerste lid worden de bijdragen van derden die in directe relatie staan met het actief op de waardering daarvan in mindering gebracht.
3. In afwijking van het eerste lid moeten de voorzieningen, bedoeld in artikel 44, eerste lid, onder d, in mindering gebracht worden op de investeringen, bedoeld in artikel 35, eerste lid, onder b.

Artikel 63

1. Activa worden gewaardeerd op basis van de verkrijgings- of vervaardigingsprijs.
2. De verkrijgingsprijs omvat de inkoopprijs en de bijkomende kosten.
3. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. In de vervaardigingsprijs kunnen voorts worden opgenomen een redelijk deel van de indirecte kosten en de rente over het tijdvak dat aan de vervaardiging van het actief kan worden toegerekend; in dat geval vermeldt de toelichting dat deze rente is geactiveerd.
4. Voor in erfpacht uitgegeven gronden geldt de uitgifteprijs van eerste uitgifte als verkrijgingsprijs. Gronden in eeuwigdurende erfpacht worden gewaardeerd tegen registratiewaarde.
5. Van activa waarvan de bestemming verandert, wordt de actuele waarde van de nieuwe bestemming in de toelichting op de balans opgenomen.
6. In afwijking van het eerste lid is waardering tegen actuele waarde toegestaan voor de activa van de Nazorgfondsen bedoeld in artikel 15.47 van de Wet milieubeheer.
7. Passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, met uitzondering van voorzieningen die tegen contante waarde zijn gewaardeerd.
8. Eventuele voorzieningen wegens oninbaarheid worden met de boekwaarde van leningen en vorderingen verrekend.

Artikel 64

1. De afschrijvingen geschieden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar.
2. Slechts om gegronde redenen mogen de afschrijvingen geschieden op andere grondslagen dan die welke in het voorafgaande begrotingsjaar zijn toegepast. De reden van de verandering wordt in de toelichting op de

balans uiteengezet. Tevens wordt inzicht gegeven in haar betekenis voor de financiële positie en voor de baten en de lasten aan de hand van aangepaste cijfers voor het begrotingsjaar of voor het voorafgaande begrotingsjaar.

3. Op vaste activa met een beperkte gebruiksduur wordt jaarlijks afgeschreven volgens een stelsel dat is afgestemd op de verwachte toekomstige gebruiksduur.

4. In afwijking van het derde lid is de afschrijvingsduur voor de immateriële vaste activa, bedoeld in artikel 34 onder a, maximaal gelijk aan de looptijd van de lening.

5. In afwijking van het derde lid is de afschrijvingsduur voor de immateriële vaste activa, bedoeld in artikel 34 onder b, ten hoogste vijf jaar.

6. Voor bijdragen aan de activa in eigendom van derden, bedoeld in artikel 34, onderdeel c, is de afschrijvingsduur maximaal gelijk aan die van de activa waarvoor de bijdrage aan derden wordt verstrekt.

Artikel 65

1. Naar verwachting duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.

2. Voorraden en deelnemingen worden tegen de marktwaarde gewaardeerd indien de marktwaarde lager is dan de verkrijgings- of vervaardigingsprijs.

3. Een actief dat buiten gebruik wordt gesteld wordt afgewaardeerd op het moment van buitengebruikstelling, indien de restwaarde lager is dan de boekwaarde.

Financiële Verordening gemeente Hengelo (22 oktober 2014)

Artikel 9 - Investerings

Het college stelt minimaal eens per vijfjaar (een herijking van) beleidsregels inzake investeringen vast en stelt de raad hiervan in kennis. Het college legt minimaal eens per vijfjaar (een herijking van) beleidsregels inzake afschrijving en waardering van activa ter vaststelling voor aan de raad. Daarin is opgenomen:

- de duur van de afschrijving naar soort, die is vastgelegd in de afschrijvingstabel;
- de wijze van afschrijven.

Artikel 11 - Paragrafen

In aanvulling op titel 2.3, artikel 10 tot en met 16 van het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV) wordt bepaald:

H. Paragraaf Investerings

De paragraaf Investerings geeft op hoofdlijnen inzicht in

1. de planning en realisatie van voorgenomen investeringen;
2. de omvang en planning van de met de investeringen verband houdende kapitaallasten;
3. de relatie tussen de voorgenomen investeringen en de vastgestelde kredieten;
4. de financiële relatie tussen investeringen, kapitaallasten en de beleidsbegroting.

Achtergrondinformatie uit de Nota van toelichting op het gewijzigde BBV voor Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut

Bij de totstandkoming van het BBV in 2004 is met betrekking tot het activeren van investeringen onderscheid gemaakt tussen investeringen met economisch nut en met maatschappelijk nut. Er is voor gekozen dat investeringen met een maatschappelijk nut, zijnde investeringen in de openbare ruimte zoals wegen, bruggen en parken, niet verplicht hoefden te worden geactiveerd. Bij die keuze speelde onder andere een rol dat het gaat om activa die duurzaam zo bestemd zijn en het verplicht activeren niet bijzonder zou bijdragen aan het inzicht in de financiële positie. Omdat provincies en gemeenten vrij zijn om investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut al dan niet te activeren, bestaan er grote verschillen in de wijze waarop hiermee wordt omgaan. Ook binnen provincies en gemeenten kunnen door uiteenlopende keuzes omtrent afschrijving onduidelijkheden ontstaan.

Een ander nadelig aspect van de vrijheid om al dan niet te activeren is dat de kosten van de investering (zoals de vervanging) in één keer ten laste komen van de begroting in het jaar waarin de investering wordt gedaan. Omdat daarmee deze investeringen niet op de balans komen (en dus daarop niet hoeft te worden afgeschreven), blijkt niet uit de begroting in welke mate in de vorming van reserves rekening wordt gehouden met de vervangingskosten en kunnen die kosten vooruit worden geschoven. Om te bewerkstelligen dat de kosten van de investeringen ten laste komen van burgers en bedrijven die er profijt van hebben, wordt thans de systematiek van activering en afschrijving voor alle investeringen gelijk getrokken door wijziging van de artikelen 59 en 64: investeringen met een maatschappelijk nut worden, evenals investeringen met een economisch nut, geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven. Daarmee wordt tegelijkertijd een betere vergelijkbaarheid van deze kosten verkregen. De enige uitzondering op het verplicht activeren zijn kunstvoorwerpen met een cultuurhistorische waarde, die zoals vermeld in artikel 59, tweede lid, niet mogen worden geactiveerd.

Overigens betekent deze uniformering van activering niet dat investeringen met een maatschappelijk nut niet meer ten laste kunnen worden gebracht van grondexploitaties. Dat blijft op basis van bestaande wet- en

regelgeving mogelijk. Door het hanteren van een andere methode bij het activeren van investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut, kan extra begrotingsruimte ontstaan. Daarbij is het van belang dat gemeenten zich realiseren dat deze extra ruimte, die tot uiting komt in een beter resultaat op de exploitatie, gepaard gaat met een verhoging van de afschrijvingen in de komende jaren. De ontstane ruimte in een begrotingsjaar kan worden gebruikt om een dekkingsreserve te vormen. De verplichting om alle investeringen te activeren volgens de nieuwe methode geldt alleen voor investeringen die vanaf het begrotingsjaar 2017 worden gedaan. De keuze voor geleidelijke invoering betekent dat pas over 30 tot 40 jaar alle investeringen op een gelijke manier worden afgeschreven. Dit betekent dat de financiële vergelijkbaarheid – op dit punt – geleidelijk zal verbeteren. Het alternatief om in één keer ook bestaande investeringen te activeren zou leiden tot het tegelijkertijd ophogen van de passivakant van de balans en het vervolgens jaarlijks afschrijven van activa. De hiermee gepaard gaande administratieve lasten (herwaardering van de activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut) wegen niet op tegen het op korte termijn verbeteren van de vergelijkbaarheid. Door de geleidelijke invoering van de nieuwe systematiek blijven verschillen bestaan in de wijze waarop mag worden afgeschreven op investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut die vóór het begrotingsjaar 2017 zijn gedaan. Om inzicht te geven in het deel van de activa dat wel vergelijkbaar is qua systematiek moeten provincies en gemeenten in het verloopoverzicht in de toelichting op de balans aangeven welk bedrag volgens de nieuwe systematiek is verantwoord en welk deel volgens een andere systematiek. Het blijft daarnaast verplicht om in de jaarrekening een onderscheid te blijven maken tussen beide typen van investeringen (zie artikel 35, dat ongewijzigd blijft), omdat investeringen met economisch nut veelal zelfstandig vervreemdbaar zijn en daardoor hun actuele waarde kunnen opleveren.

Bijlage 2 – Begripsbepaling

Onderstaand wordt een aantal begrippen nader gedefinieerd:

Activeren	Het opnemen van investeringen op de balans. Het activeren van uitgaven houdt in dat in de toekomst jaarlijks kosten ten laste van de exploitatie worden geboekt; dit zijn de rente- en afschrijvingslasten (ook wel kapitaallasten genoemd).
Aflossen	Het terugbetalen van geleend geld. De aflossingsbedragen worden in de balans opgenomen onder de passiva. De plek waar de geldleningen onder het vreemd vermogen worden verantwoord.
Afschrijven	Jaarlijks vermindert de waarde van een investering. Deze vermindering wordt afschrijving genoemd. Deze waardedaling wordt veroorzaakt door technische slijtage (technische levensduur) en/of economische veroudering (economische levensduur). Het af te schrijven bedrag hangt af van de gebruiksduur van de investering. Deze gebruiksduur bepaalt dan ook de afschrijvingstermijn en dus ook de hoogte van de afschrijvingslasten. Deze afschrijvingslasten zijn exploitatielasten.
Afschrijvingsmethode	Bij de overheid worden hoofdzakelijk 2 verschillende afschrijvingsmethoden gebruikt, te weten lineair en annuïtair. De gemeente Hengelo hanteert als hoofdregel de lineaire afschrijvingsmethode. De <i>lineaire afschrijvingsmethode</i> houdt in afschrijven volgens een vast percentage van de aanschafprijs. Uitsluitend het tijdsverloop is bepalend voor de waardevermindering van het actief. Het jaarlijkse afschrijvingsbedrag is gelijk, terwijl de rentelasten jaarlijks afnemen. Dit laatste betekent dat de kapitaallasten (afschrijving + rente) jaarlijks een dalend verloop laten zien. De <i>annuïtaire afschrijvingsmethode</i> is erop gericht dat de kapitaallasten (afschrijving en rente) jaarlijks gelijk zijn. Daarbij neemt, in meerjarig perspectief, de afschrijvingscomponent toe en de rentecomponent af. De methode komt erop neer dat de afschrijvingsbedragen in de eerste jaren van de gebruiksduur lager zijn dan in de latere jaren. De boekwaarde daalt daardoor in vergelijking met de lineaire methode in een langzamer tempo. De rentelasten vallen daardoor hoger uit. Deze methode wordt vooral toegepast bij kostprijs- en tariefberekeningen om een gelijkmatig verloop daarvan te bevorderen. In Hengelo wordt deze afschrijvingsmethode ook alleen bij uitzondering en om deze reden toegestaan.
Afschrijvingstermijn	De periode waarover een investering wordt afgewaardeerd.
Componentenbenadering	De componentenbenadering houdt in dat verschillende samenstellende delen van een materieel vast actief afzonderlijk worden gewaardeerd en afgeschreven op basis van het waardeverloop van die individuele delen. Per samenstellend deel kunnen de economische gebruiksduren namelijk verschillen. Bij toepassen van deze benadering, worden afzonderlijke vervangingen opnieuw geactiveerd.
Dekken	Heeft betrekking op de middelen die worden gevonden om de lasten in de begroting op te vangen. Het kan gaan om bijvoorbeeld om nieuwe baten te genereren, lasten aan derden door te berekenen, lasten te verlagen of bestaande baten te verhogen.
(Dis)agio	(Dis)agio is het verschil tussen het bedrag waarvoor een lening wordt aangegaan en het bedrag dat aan de geldnemer wordt uitgekeerd.
Financiële vaste activa	Financiële vaste activa is een groep van activa die een financiële waarde of bezit vertegenwoordigen (bijvoorbeeld deelnemingen en aandelen).
Financiering	Heeft betrekking op de wijze waarop de geld- en kapitaalmarkt in de behoefte geld en kapitaal wordt voorzien. Dit heeft betrekking op de wijze waarop (geld) middelen worden ingezet om activa aan te schaffen. Financiering kan met eigen financieringsmiddelen (bijv. reserves), dan wel met externe financieringsmiddelen (opgenomen geldleningen).
Immateriële vaste activa	Immateriële vaste activa zijn uitgaven waar geen gemeentelijke bezittingen tegenover staan. Dit zijn die activa die niet stoffelijk van aard zijn en die niet onder de financiële vaste activa worden begrepen (bijvoorbeeld kosten sluiten geldleningen).

Investeren	Investeren is het verwerven c.q. produceren van vermogensobjecten, ofwel het doen van uitgaven voor een goed of ter bereiking van een doel, waaraan een nuttigheid kan worden toegerekend die langer duurt dan één jaar.
Investering	Het op de balans presenteren van de financiële waarde van het aangeschafte of vervaardigde kapitaalgoed, vanaf het moment dat de gemeente het economisch risico loopt en dat een meerjarig nut heeft. Een andere benaming hiervoor die vaak gebruikt wordt, is kapitaaluitgave of actief. Investeringsuitgaven zijn uitgaven waarvan het nut zich over meerdere jaren uitstrekt.
Investeringsmiddelen met economisch nut	Investeringsmiddelen die bijdragen aan de mogelijkheid middelen te verwerven en/of of die verhandelbaar zijn. Het gaat hierbij nadrukkelijk om de mogelijkheid middelen te verwerven. Voorbeelden van investeringsmiddelen met economisch nut zijn rioleringen (verwerving middelen d.m.v. rioolheffing) en gebouwen (verwerving middelen d.m.v. verhuur en/of verkoop).
Investeringsmiddelen met maatschappelijk nut	Dit betreft investeringsmiddelen die geen mogelijkheid hebben middelen genereren maar wel duidelijk een publieke taak vervullen. Voorbeelden van investeringsmiddelen met maatschappelijk nut zijn investeringsmiddelen in wegen en groenvoorzieningen.
Kapitaallasten	Het totaal van de afschrijvings- en rentelasten.
Materiële vaste activa	Materiële vaste activa zijn investeringsuitgaven waar tegenover bezittingen staan, waarvan de gebruiksduur gedurende meerdere jaren kan worden toegepast.
Nominale waarde	Waarde zoals die staat aangegeven op een waardepapier.
Reserves	Onder reserves worden afgezonderde vermogensbestanddelen verstaan die al dan niet met het oog op het realiseren van een vooraf bepaald doel zijn gevormd. In artikel 43 van het BBV is aangegeven welke reserves er worden onderscheiden: a. De algemene reserve. b. Bestemmingsreserves. De algemene reserve is vrij besteedbaar eigen vermogen. Ook de bestemmingsreserves vallen onder het eigen vermogen. Echter bij de vorming van een bestemmingsreserve is al een specifiek doel ingesteld waarvoor de reserve ingezet gaat worden.
Voorzieningen	Een voorziening behoort tot het vreemd vermogen. Voorzieningen zijn gelden waarop een (min of meer onzekere) verplichting rust. Een voorziening geeft een schatting van de voorzienbare lasten in verband met risico's en verplichtingen, waarvan de omvang en/of het tijdstip van optreden per de balansdatum min of meer onzeker zijn, en die oorzakelijk samenhangen met de periode voorafgaande aan die datum.
Waarderen	Het toekennen van een bepaalde prijs (waarde) aan een object, op basis van ervaring en/of marktgegevens.

Bijlage 3 - Renteschema

Het renteschema ziet er als volgt uit (* € 1.000):

a. De externe rentelasten over de korte en lange financiering		€
b. De externe rentebaten	-/-	€ _____
Totaal door te rekenen externe rente		€
c. De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-/- €	
De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	-/- € _____	
	-/-	€ _____
Saldo door te rekenen externe rente		€
d1. Rente over eigen vermogen		€
d2. Rente over voorzieningen (gewaardeerd op contante waarde)		€ _____
De aan taakvelden (programma's inclusief overhead) toe te rekenen rente		€
e. De aan taakvelden (programma's inclusief overzicht Overhead) toegerekende rente (renteomslag)	-/-	€
Overige rente en kosten		€ _____
f. Renteresultaat op het taakveld treasury		€

Bijlage 4 - Afschrijvingstermijnen

Soort actief:

Afschrijvingstermijn in jaren:

1. Immateriële vaste activa

De kosten van onderzoek en ontwikkeling (voorbereidingskosten) kunnen alleen worden geactiveerd wanneer het voornemen bestaat:

- het actief te gebruiken of te verkopen;
- de technische uitvoerbaarheid om het actief te voltooien vaststaat;
- het actief in de toekomst economisch of maatschappelijk nut zal genereren en;
- de uitgaven die aan het actief zijn toe te rekenen betrouwbaar kunnen worden vastgesteld.

Als wel aan de hiervoor genoemde verplicht gestelde voorwaarden wordt voldaan, mogen de kosten van onderzoek en ontwikkeling voor plannen (voorbereidingskosten) worden geactiveerd en afgeschreven op basis van de afschrijvingstermijn van het betreffend actief. Dit deel maakt dan onderdeel uit van de totale kostenbegroting.

Bijdragen in activa van derden

conform afschrijvingstermijn activum

2. Materiële vaste activa met een economisch nut

Automatisering:

- apparatuur (hardware)	3 t/m 6
- programmatuur (software)	3 t/m 6
- netwerkbekabeling	10
- telefonie	5 t/m 15

Begraafplaats (aanleg, uitbreiding en urnenmuur): 30

Gebouwen:

- centrale verwarming	10 t/m 15
- gronden	geen afschrijving
- hekwerken	10 t/m 15
- installaties	15
- * apparatuur (hardware)	3 t/m 6 (<i>nieuw item</i>)
- * programmatuur (software)	3 t/m 6 (<i>nieuw item</i>)
- materialen	7 t/m 15
- nieuwbouw	40
- renovatie	25
- uitbreiding/verbouw (levensduur verlengend)	25
- inventaris	10 t/m 15

Gronden (aankoop):

geen afschrijving
Gronden worden tegen de marktwaarde gewaardeerd indien de marktwaarde lager is dan de verkrijgingsprijs

Machines/gereedschappen/tractiemiddelen:

- aanhangwagen	5 t/m 8
- gereedschappen	10
<i>(voor zover niet t.l.v. exploitatie < € 10.000)</i>	
- gladheidsbestrijdingsmiddelen	6 t/m 10
- maaimachine (kleine tractor), tractor	5 t/m 10
- machines	7 t/m 15
- * compressor, hogedrukrioolreiniger, legesmachine, knipper, motormaaier, onkruidspuitmachine, stamper, stroomgenerator, trilplaat e.d.	
- vrachtauto, schaftwagen, diverse auto's	6 t/m 10

Riolering:

- bezinkbassin	30 t/m 50
- drukriolering:	30 t/m 50
* leidingwerk	30 t/m 50
* pompunits: bouwkundig onderdeel, pompen/elektromechanisch onderdeel	15 t/m 30
- randvoorzieningen/Rioolgemaal	15 t/m 30
* bouwkundig onderdeel	
* pompen/elektromechanisch onderdeel	
- vrijvervalleidingen	30 t/m 50

Scholen:

- grond	Geen afschrijving
- nieuwbouw	40-60 (was 40 jaar) ¹⁾
- aanpassingen, verbouwingen	25
- centrale verwarming, brandmeldinstallaties	15
- noodlokalen	15 (was 10 jaar) ²⁾

3. Materiële vaste activa met een maatschappelijk nut**Bruggen:**

- nieuwbouw	30 t/m 50 (was 30 jaar)
- reconstructie en verbetering	30

Havenvoorzieningen:	30 t/m 50 (was 30 jaar)

Kunstgrasvelden:

- traditioneel kunstgrasveld (rubber infill/kurk):	
* voetbal toplaag	10
* voetbal onderlaag	30
- zand ingestrooid kunstgrasveld:	
* hockey/korfbal toplaag	15
* hockey/korfbal onderlaag	30
- waterveld hockey	
* toplaag	10
* sporttechnische tussenlaag	20
* onderlaag (zand onderbouw)	30

Openbaar groen:	25
* aanleg	

Openbare speeltuinen/speelplaatsen:	10
* vervanging speeltoestellen	

Openbare verlichting:	25
* armaturen, lichtmasten	

Sportvoorzieningen, recreatievoorzieningen:	30
* aanleg, uitbreiding en renovatie grassportvelden	

Straatmeubilair:	10 t/m 15
*abri's, bewegwijzering, straatnaamborden, verkeersborden	

Wegen:

- aanleg, reconstructie, kunstwerk	30
- verkeersregelinstallaties	15
- parkeervoorzieningen	10 t/m 15

1) De huisvestingsverordening kent ook een levensduur van 60 jaar voor een permanent gebouw. Een schoolbestuur heeft er voor te zorgen dat een permanente school minstens 60 jaar 'meegaat'. Voor de 2 nieuwe schoolgebouwen Twickel College en het VMBO in het Medaillon wordt de termijn van 60 jaar gehanteerd. Voor de overige gebouwen blijven de 'oude' termijnen uit de activastaat van toepassing.

2) Voor nieuwe noodlokalen geldt de termijn van 15 jaar i.p.v. 10 jaar met ingang van 1 januari 2017.

4. Financiële vaste activa

Aandelen /deelnemingen:

geen afschrijving
worden tegen de marktwaarde gewaardeerd
indien de marktwaarde lager is dan de
verkrijgings- of vervaardigingsprijs

Bijlage 5 - Format projectrapportage

Projectnaam: Projectnummer: Rapportageperiode:		Projectleider: Planeconoom: Ambtelijk opdrachtgever: Bestuurlijk opdrachtgever: Financieel adviseur:
Afbeelding		
Doel		
Projectresultaat		
Startdatum project		
Oplevering einddatum project		
Fase		
Grondexploitatie of investering		
Maatschappelijk effect en relatie met andere projecten		

Wijzigingen		
	Korte toelichting (wat is de stavaza, wat wel/niet gehaald en reden waarom etc.)	Indicator Huidige periode
Geld		
Organisatie		
Kwaliteit		
Informatie & Communicatie		
Tijd		
Risico's		

Publieksvriendelijke samenvatting

Schrijf hier in een paar zinnen de actuele stand van zaken voor dit project op (niet alleen financieel!!!), de tekst die hier komt te staan wordt gebruikt voor de oplegger bij de Beraps en Jaarrekening.

Programma	Geplande sloop	Geplande nieuwbouw	Gerealiseerde sloop	Gerealiseerd nieuwbouw	Indicator
Winkels/retail					
Horeca					
Woningen (waarvan huur)					
Kantoor/maatschappelijk					
Overig					
Toelichting programma					
<i>Geef hier een toelichting op wijzigingen in het programma als dit van toepassing is.</i>					

Financieel / investering	Budget	Realisatie	Rest prognose	Prognose einde project	Projectresultaat
Korte toelichting op financieel / investeringen					
<i>Geef hier een toelichting op wijzigingen op het totaal van de financiën / investering.</i>					

Grondexploitatie	Laatste actualisatie grex (A)	Mutatie sinds actualisatie	Prognose tot einde project (B)	Afwijking A-B	Indicator
Kosten					
Subsidies en bijdragen					
Opbrengsten					
Tijdsinvloeden					
Eindresultaat					
Boekwaarde					
Korte toelichting op grex					
<i>Deze tabel maakt inzichtelijk hoe de Grex op nul komt, binnen welke tijdsperiode, met welke afboeking en hoe bijsturen mogelijk is en in welke vorm. Geef hier aan welke wijzigingen in de grex plaats hebben gevonden, en hoe dit van invloed is op het projectresultaat.</i>					

Verstrekte kredieten	Omvang	Besteed	Verplichting	Rest	% Gerealiseerd	Indicator
Raadskrediet						

Toelichting verstrekte kredieten

Geef aan welke kredieten verstrekt zijn, wat er al uitgegeven is, welke verplichtingen aangegaan zijn, wat het restkrediet is en geef in een schatting aan hoeveel procent van het werk al uitgevoerd is. De indicator...?

Subsidies

Geef aan welke subsidies voor het project verkregen zijn, welke deadlines opgenomen zijn en de stand van zaken m.b.t. het realiseren van de subsidie.

Organisatie

Zijn er veranderingen in de organisatie die van invloed zijn op het project, geef deze dan hier aan.

Kwaliteit

Als er veranderingen in het project zijn die van invloed zijn op de kwaliteit, geef deze dan hier aan.

Informatie & communicatie

Als er veranderingen in de informatie & communicatie van het project zijn, en deze zijn van invloed op het resultaat van het project, geef deze dan hier aan.

Successen project

Noteer hier alle successen die met het project zijn behaald.

Planning en mijlpalen

Komende vier maanden	Vul hier de planning van de komende 4 maanden in
Komend jaar	Noteer hier activiteiten die je het komende jaar in project denkt uit te voeren.
Mijlpalen	Noteer hier alle mijlpalen die al in het project bereikt zijn.

Risicobeheersing				
Risico	Kans	Effect	Beheersmaatregel	Indicator

Bestuurlijke historie		
Wijziging (Omschrijving)	Besluit	d.d.

Rechtmatigheidstoets
Alle geboekte facturen en verplichtingen hebben betrekking op dit krediet. De geboekte lasten en verplichtingen zijn gebruikt conform het in de oorspronkelijke kredietaanvraag gestelde doel, waarvoor de middelen oorspronkelijk beschikbaar zijn gesteld.

Akkoord projectleider	Akkoord opdrachtgever	Akkoord planeconoom	Akkoord fin.adv
Datum:	Datum:	Datum:	Datum: .....
Paraaf:	Paraaf:	Paraaf:	Paraaf: .....

X	Loopt achter, bijsturing heeft onvoldoende effect
!	Loopt achter, bijsturing mogelijk
0	Geen wijziging
=	Conform verwachting
□	Boven verwachting

Bijlage 6 - (voorbeeld invul)formaat meerjarig investeringsoverzicht									
Product code	Product naam	Omschrijving	Totaal kredieten	Werkelijke kosten en opbrengsten per eind t/m jaar t-2	Restant kredieten per eind jaar t-1	Bedragen • € 1.000		Bedragen • € 1.000	
						Beschikbaar krediet jaar t-1	Beschikbaar krediet jaar t	Beschikbaar krediet jaar t+1	Kapitaallasten
									Kapitaallasten jaar t+2
									Kapitaallasten jaar t+3
									Dekking uit reserve of t.l.v. exploitatie
Programma: 1. Economie, Werk en Inkomens									
P221.1	Haven	Optimaliseren kade Twentekanaal	950			950			
P310.3	Econ. aangelegenheden	Breedband	0	157	-157				
P320.1	Bedrijventerreinen	Uitvoeringsmaatregelen scan bedrijventerreinen Twentekanaal	0	132	-132				
Programma: 2. Onderwijs en Jeugd									
P421.2	Onderwijshuisvesting	Bataalse Kamp	396		396				
		HAVO/VWO Twickel College	11.202	2.136	11.202				
		Nieuwbouw VMBO	16.098		13.962				
		OLP en Meubilaar	330		30	100	50	50	
		Voortgezet speciaal onderwijs	3.000			3.000			
		St. Janschool uitbreiding lokaal	54			54			
Programma: 4. Sport en Cultuur									
P510.1	Opent. bibliotheekwerk	Bibliotheek op school	200			200			
P530.2	Sporthallen	Sporthallen	1.122	47	64		10		
P530.3	Zwembaden	Zwembaden	1.525	178	606	460	38		
		Renovatie Twentebad	9.275		1.799	3.663	300		
P531.1	Sportparken	Sportparken kunstgrasvelden	3.632	592	-583	933	650		
P541.1	Musea	Huisvesting Crea, Heim, Muziekschool	600			600			
Programma: 5. Ruimtelijke ontwikkeling en Mobiliteit									
P210.8	Verkeersmaatregelen	F35 door Watertorenpark	0	150	-150				
		F35 Hengelo Borne	0	257	-257				
		F35 Kuipersdijk Centrumring	0	68	-68				
		Fleisoversteek Weusthag Castorweg	0	20	-20				
		HOV midden	764	661	103				
		Reconstrutie kruispunt de Ruysstraat Deurningerstraat	0	56	-56				
		Uitvoeringsnota Fieslen	200	57	143				
		Verkeersmaatregelen Westermaat	0	242	-242				
		Verkeersregelsinstallaties	699	27	268	255	64		
		Voorber. herinrichting Kuipersdijk	0	81	-81				
		F35 Borne - Hengelo fase 2	0	8	-8				
		Akteplan fiets	1.000			1.000			
P212.1	Openbaar vervoer	Fleisplan Stationsplein	0	49	-49				
		HOV kruising	3.840	99	3.741				
		Raamkrediet HOV Hengelo Enschede	-4.346	-2.603	-1.743				
		Vererving HOV Hengelo Enschede	3.259	3.291	-32				
P214.1	Parkeren	Aanpassen parkeer garage BP Holstedestraat	220	70		150			
Programma: 6. Beheer openbare ruimte en Duurzaamheid									
P210.1	Onderhoud wegen stedelijk niveau	Enschedestraat Binnenstad	1.189	200	988				
		HOV herinrichting Enschedesestraat	-1.080		-1.080				
P210.3	Onderhoud wegen	Onderhoud wegen	98			98			
P210.4	Openbare verlichting	Straatverlichting	2.774	587	618	301	315		
P330.1	Warmtenet	Investeringen Warmtenet	100	109	-9				
P560.1	Openbaar groen wijkniveau	Openbaar groen	700	730	-230				
P560.7	Speeltoestellen	Overige recreatieve voorzieningen	995			206	206		
P721.1	Alval	Alval	1.340	590		750			
P722.1	Riolering	Riolering	11.386	2.123	634	6.430	1.449		
Programma: 7. Bestuur, Veiligheid en Openbare orde									
P040.	Overhead	ICT	10.364	14	130	2.754	1.290		
		ICT 3D	420			120			
		Inventaris en apparatuur	2.173	1.881		79	213		
		Tractie	3.480	1.648		153	587		
P001.1	Raad/raadscommissies	ICT gemeenteraad	216						
P001.2	College van B en W	Auto gemeentebestuur	46	46					
P002.3	Alg. personele aangelegenheden	Stadhuis-stadskantoor	39.227	7.013	32.214				
P003.1	Burgerzaken	Herinrichting trouwzaal en Beveiliging Burgerzaken	140						
Programma: 8. Financiën									
P830.3	GREX Grondexploitatie	Sloop/Bouw WTC MTS	0	40	-40				
P830.8	Erfpachten	Erpachten	166.073	163.842	22.441	16.548	-12.273		
			28.256	28.229	27		-4.969		
Totaal			320.914	208.593	87.222	33.763	-1.040	-894	-10.311

Bijlage 7 - Overlopende investeringen van 2016 naar 2017 (ten laste van reserve) in de openbare ruimte met maatschappelijk nut

Hieronder zijn de overlopende investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut uitgewerkt, die voorheen rechtstreeks gedekt zouden worden uit de reserve, de zogenaamde 'probleemgevallen', waar geen dekking voor de extra rentelasten is vanaf 2017. Voor een uitvoerige toelichting zie paragraaf 7.2. De extra rentelasten van de onderstaande investeringen zullen we betrekken bij de 1^e Beleidsrapportage 2017 en de Kadernota 2018-2021.

Investerings- bedrag:	Begroting 2016 of eerder:				Jaarverslag 2016:			Vanaf (boek)jaar 2017:			Totaal afschrijving of rente over de gehele looptijd:	Kapitaallasten				
	Inves- terings- bedrag:	Bij- dragen derden:	Reserve- onttrek- king:	Bestem- mings- reserve:	Inves- terings- bedrag:	Bij- dragen derden:	Reserve- onttrek- king:	Nog te investeren:	Bij- dragen derden:	Nog beschik- baar in reserve:		2017:	2018:	2019:	2020:	2021:
F35 Hengelo Borne	2.060.000	1.648.000	412.000	Reserve duurzaam veilig	1.090.711	776.595	314.116	969.289	871.405	97.884						
afschrijving (30 jaar):											97.884	0	3.263	3.263	3.263	3.263
rente:											58.730	1.835	3.671	3.548	3.426	3.304
Breedband	215.000	0	215.000	Reserve communi- catiebeleid	170.226	0	170.226	44.774	0	44.774	Het restantkrediet betreft alleen voorbereidingskosten. Deze kosten zijn niet aan een direct actief toe te rekenen. D.w.z. dat de voorbereidingskosten in een keer moeten worden afgeschreven en deze laste ten laste van de reserve wordt gebracht in de exploitatiebegroting.					
F35 Uitvoering oversteekplaats Kuipersdijk (3 schakels)	488.030	374.370	95.072	Reserve fietspaden plan	51.058	0	51.058	436.972	374.370	44.014						
			18.588	Reserve bodem- sanering			0			18.588						
afschrijving (30 jaar):											62.602	0	2.087	2.087	2.087	2.087
rente:											37.561	1.174	2.348	2.269	2.191	2.113
Extra rentelasten betrekken in de 1^e Beleidsrapportage 2017 en de Kadernota 2018-2021:												96.292	3.009	6.018	5.818	5.617